

Анатолій КОВАЛЬЧУК,
голова Бориспільського об'єднання Все-
українського Товариства "Просвіта" ім.
Тараса Шевченка

До 21-ї річниці всеукраїнського референдуму

1 грудня 1991 року на виконання постанови Верховної Ради України "Про проведення всеукраїнського референдуму в питанні про проголошення незалежності України" відбувся перший у нашій історії всеукраїнський референдум, організований Верховною Радою й Урядом республіки. До бюлетеня з референдуму були включені текст Акта проголошення незалежності України, ухваленого Верховною Радою УРСР 24 серпня 1991 року, і запитання: "Чи підтверджуєте ви Акт проголошення незалежності України?"

Громадяни республіки (закон про громадянство України ухвалено ще в жовтні 1991 року) мали висловити своє ставлення до важливого політико-правового документа найвищого представницького органу держави. Для проведення референдуму по всій Україні було створено 34 093 дільниці для голосування. 37 885 555 осіб було внесено до списків громадян, які мали право проголосувати. 31 943 820 осіб або 84,32 % тих, хто мав таке право, прийшли на дільниці й отримали бюлетені для голосування. Проголосували 31 891 742 особи або 90,32 % від числа учасників голосування (майже 70 % від загальної кількості виборців) відповіли "Так, підтверджую".

Підтримавши "Акт проголошення незалежності України", громадяни нашої держави — мешканці всіх адміністративно-територіальних одиниць України, люди різних національностей, усвідомлюючи неминучість розпаду СРСР, продемонстрували гідність, віру у свої сили й можливості, рішуче підтвердили бажання жити в самостійній, демократичній, соціальної, правовій, заможній Українській державі. Першогрудневий референдум і його тріумфальний результат створив нову геополітичну ситуацію, став однією з найвизначніших подій новітньої історії. І не тільки української, а й світової. Відновлення незалежної України стало не менш глобально-масштабною подією ХХ століття, ніж, наприклад, утворення держави Ізраїль, розпад колоніальної системи чи об'єднання Німеччини. Упродовж усіх років незалежності, навіть у період великих невдач і помилок влади у процесі державного будівництва, відсоток прихильників української державності зав-

жди був високим. Він стабільно тримався на рівні 80. Тільки 1993 року — у рік найвищої інфляції — опускався до 60.

Розвал СРСР, постанови 1991 року на його території низки незалежних держав треба розглядати в контексті аналогічних національно-визвольних і державотворчих тенденцій, що розгорталися на всіх континентах. Вони мали планетарний характер, були панівними в ХХ столітті. За це минуле століття справедливо називають століттям націоналізму.

Не тільки всіх активних борців за державність України, а й просто національно свідомих представників усіх націй, крім російської, кремлівські ідеологи вважали своїми ворогами. І називали їх націоналістами, іноді ще "буржуазними", надаючи цим словам негативного забарвлення. А між тим, термін "націоналізм" — цілком нейтральний; у європейському тлумаченні він означає ідеологію і політичну практику, в основі яких лежить утвердження гідного місця свого народу серед інших націй, відстоювання

всєї сукупності його національних інтересів і національно-культурних цінностей. У ХІХ—ХХ століттях націоналізм як соціально-позитивне явище виступив об'єднавчою силою в боротьбі за національне визволення десятків народів. Бо він, за словами нашого поета, є "дух, що тіло рве до бою, рве за поступ, щастя й волю..." свого народу. Український націоналізм ніколи не проповідував і не проповідує жодної національної винятковості чи національної зверхності. Він має оборонний, захисний характер. А термін "інтернаціоналізм" насправді означає порозуміння і солідарність націоналістів різних народів і країн у протистоянні з шовіністами, імперіалістами, расистами, нацистами й іншими носіями антилюдських, агресивних ідеологій, що проповідують власну національну зверхність, підкорення, пограбування, приниження, асиміляцію або знищення інших — менших і слабших.

Закінчення на стор. 3

ЗГАДАЙМО ЇХ
ПОІМЕННО!

2

ВОЛОДИМИР ОГРИЗКО:
ОЦІНКИ І ПРОГНОЗИ

4

КОЛИ ДУКАТ І ВІВЦЯ
ДОРОЖЧІ ВІНЦЯ

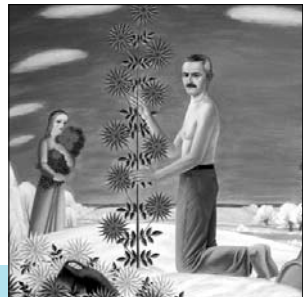
10

МІНА В ШОКОЛАДНІЙ
ОБГОРТЦІ

11

ПЛЕКАЙМО
ДЕНЬ СВОБОДИ

15

Свічка вічної пам'яті

Уляна ВОЛІКОВСЬКА
Фото Олександра ЛИТВИНЕНКА

Четверта субота листопада — офіційний день пам'яті жертв Голодомору 1932—1933 років. У жалобній ході до Національного музею “Меморіал пам'яті жертв Голодоморів в Україні” взяло участь близько трьох тисяч киян і гостей столиці. Цьогорічне вшанування присвячене мужнім людям, здатним на справжні вчинки, які в часи смертельної косовиці допомагали і рятували життя. Про них розповідало багато учасників акції. Організатори ходи запросили розділити символічний хліб: “Наш обов'язок — врятувати пам'ять про тих, хто загинув у ці страшні роки. Сьогодні ми згадуємо імена людей, які жертвували своїм життям заради інших. Також потрібно встановити імена людей, які вмирили від Голодомору. У “Національній книзі пам'яті жертв Голодомору 1932—1933 рр.” трохи більше 800 тисяч людей. Ця робота має тривати”.

— Люди, які збирали жертви по всій Західній Україні, розповідали, що російські воїни, які стояли на кордоні, нахабно брехали, буцімто голоду в Україні немає: “У нас все процвітає. Роздайте все своїм!”, — свідчить Андрій Лотоцький із Ковельського р-ну Волинської області, 1932 р. н.

— Моя сім'я, брат, сестра пережили голод. Про Голодомор мені розповідали, коли я ще малою була. У мамі було двоє дітей, яких вона занесла в дитячі ясла. З нами жила тітка (батькова сестра), якій тоді було сім років. Мама її залишила на господарстві, а сама пішла по харчі. Узяла консервну бляшанку і попрямувала в колгосп, бо там варили якусь юшку. Але маму завернули назад, сказавши, що якщо її немає на роботі, то і юшки немає. Семирічне дитя три дні у хаті просиділо без їжі, поки повернулася моя мама з якоюсь поживою.

Дитина лежала вже на долівці... — згадує Ольга Тихонівна, 1940 р. н.

Хвилиною мовчання пом'янули мільйони загблих свідки та діти голодомору, представники політичних партій, громадських організацій, дипломатичних місій зарубіжних країн і міжнародних організацій.

— Головне, що пам'ять про ті страшні роки переходить у свідо-

Громадськість України, мільйони українців і не українців за кордоном 24 листопада вшанували невгасиму пам'ять тих мільйонів українських селян, що стали жертвами московсько-комуністичної політики Геноциду 1932—1933 рр. У малих і великих містах, у селах відбувалися скорботні ходи, у всіх церквах і костелах — панахиди, до пам'ятних знаків і незліченних могил — одиночних і братських — покладали вінки. І в зазначений час ті, хто не втратив родової і національної пам'яті, запалили свічки...

мість і сумління людей, які мають дар відчуття правди та обов'язок совісті. Здавалося б, яке діло американським інтелектуалам до трагедії в Україні, але людяність споріднює дітей землі. З мільйонів людських жертв Голодомору мені особливо запам'яталася мати з Полтавщини, яка одягла у вишиванки своїх трьох дітей, сама одяглась і зачинила двері від чорного світу. Так їх і знайшли урочисто одягнених, мертвих... Поняття геноциду ввів у юридичний обіг Рафаель Лемкін, він дав йому визначення як стратегічно задуманому злочину. Геноцид не лише означає нагальне знищення нації як у випадку голокосту, він скоріше означає скоординований план різних дій, спрямованих на знищення суттєвих основ життя нації, культури, мови, національних почуттів, релігійних та економічних опор. Поступовий геноцид як знищення особистої власності, безпеки, свободи, гідності почався в Україні наприкінці 1920-х років. Немає сенсу убивати 40 млн селян, коли досить

убити мозок і душу нації — інтелігенцію, церкву й мову, а решту стероризувати голодом і перетворити на залаяних рабів. Великі злочини паралізують свідомість. Правда про Голодомор прискорила падіння імперії зла. В основі голосування українців за незалежність також лежала пам'ять про Голодомор. Геноцид визнали десятки парламен-

тів світу, а Кремль і досі не визнає, тобто зберігає Кайнову секретність злочину. Однак для нас важливіше визнання голодомору з боку самих українців, бо це є мірою їхнього пробудження і розкріпачення. Історична пам'ять сягає релігійних глибин. Християнська свідомість зберігає пам'ять століть, вона — вічна. Схиляю голову перед усіма замученими Голодомором, а також перед тими, хто поклав камінь пам'яті Голодомору. Нехай ця пам'ять додає нам сил та мужності, — звернувся до учасників колишній політ'язень і письменник Євген Сверстюк.

Біля “Меморіалу пам'яті жертв Голодоморів в Україні” — тисячі свічок душам, замученим у страшні роки Голодомору 1932—1933 рр. Щороку горітиме свічка вічної пам'яті у вікнах мільйонів українців.

Нагадаємо, що 28 листопада 2006 року Верховна Рада України визнала Голодомор 1932—1933 років актом геноциду проти українського народу. Геноцид був спрямований не лише на фізичне знищення українців, а й взагалі — українства, генетичної пам'яті народу.

Голодомор 1932—1933 років офіційно визнали геноцидом українського народу Константинопольська Православна Церква, Українська Православна Церква Київського патріархату, Українська Автокефальна Православна Церква, Українська Греко-Католицька Церква.

До 21-ї річниці всеукраїнського референдуму

Закінчення.
Початок на стор. 1

Боротьба українців за державну незалежність Батьківщини мала багато спільного з боротьбою інших поневолених народів за свої національні держави і була виявом національно-визвольного руху. Цей рух можна інтерпретувати як сукупність різних форм боротьби (мирних і немирних, зокрема і збройної) пригноблених народів за визволення з-під колоніального панування до остаточного досягнення національної незалежності й реалізації невід'ємного права націй на самовизначення.

Кращі сини України ніколи не мирилися з втратою нею державності й упродовж багатьох років (десятиріч і навіть сторіч) не тільки мріяли про волю улюбленої Батьківщини, а й мирними чи воєнними засобами вели героїчну боротьбу за власну незалежну національну державу. За волю України в XVI—XVIII століттях боролися козаки й гайдамаки, у XIX столітті інтелектуально-ідеологічну боротьбу за неї вели кириломефодіївці й громадівці, збройну — у XX столітті — Січові стрільці, вояки армії УНР і Директорії, згодом — учасники численних селянських загонів, Українська Повстанська Армія. У післявоєнний період на арену боротьби за самостійну Україну виступила українська інтелігенція. Спочатку її уособлювали інтелектуали-шістдесятники, у 70-ті роки — елітарна Українська Гельсінська група, у 1980-ті — більш масова Українська Гельсінська Спілка й нарешті — багатомільйонний Народний рух України.

Боротьба нашого народу, як і багатьох інших поневолених націй, за державну незалежність упродовж останніх століття—півтора пройшла принаймні три такі фази: намагання подолати найненависніші вияви колоніального володарювання окупантів (наприклад, вимоги до царської влади скасувати заборону на використання української мови в навчальному процесі, науці, театрі, книговидаванні, пресі); вимоги до центральної влади надати право автономії чи самоврядування (вони містилися у зверненні Української Центральної Ради до Тимчасового уряду Росії ще до ухвалення нею I Універсалу), згодом, через деякий час, залежно від темпів розвитку подій, піднімалося гасло повної незалежності (IV Універсал Центральної Ради). Нарешті ця незалежність проголошувалася й утверджувалася. Так постала в січні 1918 року Українська Народна Республіка.

На жаль, через несприятливі внутрішньо- й зовнішньополітичні обставини нововідроджена на руїнах царської імперії Україна не вистояла в нерівній боротьбі з білими й червоними російськими шовіністами-великодержавниками. Щоб зберегти своє панування, приборкати наш народ, узяти під контроль його державницькі прагнення, більшовики вдалися до обману, створивши УССР — маріонеткову, керовану з

1 грудня 1991 року український народ вільним волевиявленням підтвердив Акт проголошення Незалежності України. Фото з архіву Віталія Шевченка

Москви квазідержаву, яка проіснувала майже 70 років.

У XX сторіччі остаточно розпалися всі колоніальні імперії — британська, французька, бельгійська, іспанська, португальська. Найдовше, аж до 1991 року, проіснувала російсько-радянська. За твердженнями багатьох політологів, у зменшеному вигляді існує вона й досі. Її керівники не полишають намірів повернути Московській імперії колишню потугу, відродивши її в “новому форматі”, під іншою назвою. Проте ці плани — реакційні, бо суперечать державницькій волі суверенних народів, зокрема й українського. Не потрібна імперія й самому російському народові, який фізично й морально втомився нести непосильний тягар великодержавності. У ньому росте спротив амбіційним планам “кремлівських мрійників”.

Остаточному розпаду імперій, здобуттю поневоленими народами національних держав сприяло створення в середині XX століття низки міжнародних організацій, засудження ними політики й практики гітлеризму й колоніалізму, будь-яких інших форм національного поневолення. Було ухвалено низку міжнародно-правових документів, які визнавали права всіх народів на проголошення національних держав. Зокрема ухвалена 1960 року Генеральною Асамблеєю ООН “Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам” проголошувала колоніалізм поза законом. У низці резолюцій, ухвалених ООН у наступні роки, визнається право народів вести боротьбу за своє визволення з використанням усіх засобів включно з воєнними, а також отримувати від міжнародного товариства всебічну допомогу. У результаті національно-визвольної боротьби змінилася мапа світу: виникли десятки нових держав. Вони мають свої території, уряди, всі атрибути незалежності: державні символи, членство в міжнародних організаціях, зокрема і в ООН тощо.

Національно-визвольний рух поневолених народів був характерний для багатонаціонального СРСР і саме завдяки йому постала незалежна Україна.

Великим історичним досягненням України треба вважати мудре рішення народних депутатів винести ухвалені ними Акт проголошення незалежності України на всеукраїнський референдум. Якби цього не сталося і самостійність України була проголошена лише рішенням найвищого законодавчого органу, то завжди існувала б небезпека того, що рішення Верховної Ради одного скликання може скасувати Верховна Рада іншого скликання. Рішення ж референдуму скасувати не може ніхто. Так само ніхто ні в Україні, ні за кордоном ніколи не зможе ставити під сумнів правомірність появи нашої незалежної держави. Власне після першогрудневого референдуму Україна стала повноправним членом світової спільноти. Якщо до референдуму вже формально незалежну понад три місяці Україну не визнавала жодна держава, то після оприлюднення його результатів тільки протягом грудня 1991 р. її визнали понад 40 країн. Всеукраїнський референдум також перекреслив рішення всесоюзного безрезового референдуму про збереження Союзу РСР.

Підсумки референдуму створили правову основу для перетворення декларованої незалежності України в реальну, бо віковична мрія українського народу про незалежність дістала юридичне й політичне оформлення. Наша молода держава почала будувати відносини з іншими країнами, зокрема і з учораšnньою метрополією на основі взаємної поваги, суверенітету, незалежності, територіальної цілісності, невтручання у внутрішні справи, розвитку всебічних політичних, економічних і культурних зв'язків.

Водночас із всеукраїнським референдумом відбулися перші президентські вибори. Перемігши п'ятьох суперників, уже в першому турі Президентом України обрали Леоніда Кравчука, тодішнього Голову Верховної Ради, за якого віддали голоси 19 млн 643,6 тис. громадян (61,56 % тих, хто взяв участь у голосуванні).

Треба зазначити, що проводився референдум на підставі ще в липні 1991 р. ухваленого закону “Про всеукраїнський і місцевий референдуми”. У ньому зазнача-

лося, що референдум — це спосіб ухвалення громадянами України шляхом голосування законів України, інших рішень із важливих питань загальнодержавного й місцевого значення. Проводяться референдуми з метою забезпечення народовладдя та безпосередньої участі громадян в управлінні державними та місцевими справами.

Закони та інші рішення, ухвалені всеукраїнським референдумом, мають вищу юридичну силу щодо законодавчих актів Верховної Ради України, нормативних актів Президента України, Кабінету Міністрів, інших виконавчих і розпорядчих органів, підзаконних актів міністерств і відомств, рішень місцевих рад. Рішення, ухвалені місцевим референдумом, мають вищу юридичну силу щодо рішень рад, на території яких він проводиться. Закони, інші рішення, що ухвалені референдумом, не потребують будь-якого затвердження державними органами і можуть бути скасовані або змінені лише у порядку, передбаченому Законом.

Предметом всеукраїнського референдуму може бути: затвердження Конституції України, її окремих положень і внесення до Конституції змін і доповнень; ухвалення, зміна або скасування законів України або їхніх окремих положень; ухвалення рішень, які визначають основний зміст Конституції України, законів України та інших правових актів. Важливим є положення Закону про те, що винятково всеукраїнським референдумом вирішується питання про реалізацію права українського народу на самовизначення і входження України до державних федеративних і конфедеративних утворень або вихід із них. Власне, саме таке рішення про вихід України зі складу СРСР й ухвалив грудневий референдум.

Новообраний Президент Л. Кравчук після прийняття 5 грудня 1991 р. на засіданні Верховної Ради України присяги Президента України, спираючись на результати референдуму, зустрівся через кілька днів у Біловезькій Пущі з керівниками Білорусі й Росії. Там він легко завершив справу, розпочату Верховною Радою 24 серпня 1991 року. Було де-онсовано договір 1922 року і створено замість СРСР Співдружність незалежних держав.

6 листопада ц. р. Верховна Рада ухвалила в цілому новий закон про всеукраїнський референдум. Він, серед іншого, передбачає, що результати референдуму не потребують затвердження або схвалення будь-якими органами державної влади і є обов'язковими для виконання громадянами України та органами державної влади. Згідно з документом, ініціювати проведення референдуму може тільки Президент і Вер-

ховна Рада. Закон про всеукраїнський референдум врегульовує ті питання, які підпадають під регулювання винятково Конституції України. Він може проводитися також на предмет схвалення нової редакції Конституції, внесення до неї змін, скасування або визнання нечинним закону про внесення змін до Конституції. Також референдум може проводитися щодо питання зміни території України.

Цей закон, як і багато інших, ухвалених у нелегітимний спосіб, викликає стурбованість в експертному середовищі. Передусім через основне питання, яке є предметом аналізу — межі регулювання ним референдних відносин. Закон проігнорував правову позицію рішення Конституційного Суду щодо того, що народ України як суверен може вносити зміни до Конституції, ухвалювати нову Конституцію, але порядок і положення про проведення відповідних референдумів мають бути визначені безпосередньо Основним Законом. А не звичайним законом, юридична сила якого не дорівнює Конституції. Отже, владна більшість Верховної Ради не взяла до уваги правову позицію КСУ, рішення якого є обов'язковими для усіх органів державної влади включно з парламентом. Тому Конституційний Суд, якщо до нього надійде відповідне звернення, має дати висновок на предмет конституційності цього закону з огляду на раніше висловлену ним позицію.

Є спірними деякі інші питання, що регулюються цим законом, — предмет референдуму, порядок його проведення, роль ЦВК, права Президента та ВР висвітлювати позицію щодо референдуму. Тому можуть стати предметом юридичної і політичної дискусії. Існує небезпека, що закон дасть можливість за допомогою референдуму продовжити термін повноважень президента України і достроково припинити повноваження Верховної Ради. А як тлумачити положення про те, що референдум може проводитися щодо питання зміни території України? Чи не йдеться про те, що владоможці самі хочуть або на них здійснюється тиск ззовні з метою передати сусідній державі українські землі?

Українська опозиція вважає: ухвалення цього закону означає, що після парламентських виборів Конституційна асамблея підготує проект закону про внесення змін до Конституції і внесе нову редакцію Конституції на референдум. Таким чином, на референдум може бути винесено положення, згідно з яким вибори президента України проходять у парламенті. Таке рішення недопустиме, оскільки спрямоване на обмеження прав Українського народу. Тому опозиція має намір домагатися скасування закону про всеукраїнський референдум. А в разі, якщо Верховна Рада не ухвалить такого рішення, буде звертатися до Конституційного Суду України.

Анатолій КОВАЛЬЧУК

— Володимире Станіславовичу, ми зустрічаємося в річницю Помаранчевої революції, у День Свободи. Що для Вас означає свобода?

— Я провів на Майдані дуже багато часу, для мене це не формальна дата, а частина життя, адже для кожної нормальної людини найважливішим є відчуття свободи. На превеликий жаль, свобода нині загрожена й знехтувана. Але я оптиміст і вважаю, що свобода для людей — не порожнє слово, а частина їхнього ества. І тому в нас є українська перспектива.

— Ваша оцінка підсумків парламентських виборів?

— Суспільство, попри тиск, наступ на свободу ЗМІ, права людини, прокидається від летаргичного сну збайдужіння і песимізму. Партія влади за списками зазнала нищівного удару, і якби не маніпулятивні зміни до закону про вибори, вона була б у “блискучій ізоляції”. Тут, на жаль, треба згадати, що і опозиція докладалася до схвалення цього закону і взяла на себе частину відповідальності за те, що ми отримали, — оці порушення, фальсифікації. А нас переконували, що цей закон унеможливить такі речі. Але суспільство не терпить наруги над собою і невдовзі ситуація почне кардинально змінюватися.

— Поразка на виборах національно-демократичних сил, проявом чого стало фіаско партії “Наша Україна” спільно з УНП і КУН. Як це пояснити і головне — що далі?

— Неправильно говорити, що національна ідея зазнала поразки. Її зазнали ті політичні сили, які не запропонували суспільству реального виходу з ситуації. Чому так сталося? Ці партії й нині залишаються пострадянськими, партіями ліберальними, де насправді немає або дуже мало внутрішньопартійної демократії, де все визначає не партійна громадськість, а лідери та їхні наближені. Сьогодні в Україні це стосується й інших опозиційних і не опозиційних партій. Як жартував колись відомий російський політик, “хоч би що ми будували, а виходить КПРС”. Тому не дивно, що ці національно-демократичні партії, особливо після розчарувань останніх років, і дали очікуваний результат, а люди, які хочуть бачити реалізацію своїх національних мрій, віддали голоси “Свободі”. І їй доволі показовий результат свідчить, що цей сегмент у нашому суспільстві існує. Якби на вибори по-новому сформували і бодай трохи “розкрутили” національно-патріотичну силу, створену за європейськими принципами, переконаний, вона б не лише пройшла до парламенту, а й отримала б 10 %.

На превеликий жаль, такої партії на момент виборів не було. Спробу створити її на основі партії Українська платформа “Собор” зробили, але вже не було часу для її реалізації. Та це не означає, що національно-патріотичні сили припинили свою роботу, навпаки, вона набирає обертів. Зараз працює кілька груп у Києві та областях із метою будувати нову політичну силу за європейськими стандартами, де б ішлося про повну прозорість фінансування, зовсім інші принципи формування керівних органів, партійних списків, відкритих, на основі змагальності. Сподіваюся, найближчим часом підготовчий етап буде завершено і ми вийдемо на всеукраїнський загальний етап пропозицій. Створюватимемо нові структури: це буде і громадсько-політичний рух, і нова політична сила, які взаємодоповнюватимуться та об’єднують людей, що

хочуть жити в цивілізованій, демократичній Україні. Бо те, що ми сьогодні маємо, — це підміна понять. Ми хочемо згуртувати людей за іншими принципами. Ця сила відстоюватиме національні інтереси українців. Але мусимо сказати відверто: це процес не одного року.

— Ви говорите про роботу, яку проводить партія Українська платформа “Собор”, з якою йшли на вибори, будучи в лідерах її партійного списку? Чим закінчиться ця робота — створенням нової партії, об’єднанням довкола існуючої?

— Зараз я не належу до жодної з політичних сил. Був у громадському списку кандидатів від згаданої партії, які не були її членами. Керівництво партії запропонувало громадським діячам, і це, вважаю, унікальна ситуація в політичній, взяти участь у перегонах, щоб створити можливість ошого соціального “ліфту” для людей, які хочуть змінити ситуацію. Бо в інших партіях прагнуть використати громадських діячів із партійною метою. Тут був інший підхід: громадськість, яка краще

Володимир ОГРИЗКО: «Будуймо демократичну державу європейського типу»

Володимир Огризко, міністр закордонних справ України за президентства В. Ющенка, як дипломат, уважно слідкує за міжнародною ситуацією. Нині активніше долучається до українського суспільно-політичного життя. Його спробу реформувати “Нашу Україну” згідно з вимогами часу не підтримали в партії і закінчилася вона виходом політика з її лав. Нині він проводить активну громадську діяльність із метою оновлення національно-демократичних сил, їх об’єднання після тяжкої поразки на парламентських виборах. Отже, до уваги читачів “СП” інтерв’ю з Володимиром ОГРИЗКОМ.

знає, що турбує суспільство, стала основою громадського списку.

Згадана робота зараз ведеться не тільки на базі Української платформи “Собор”, діє кілька громадських майданчиків, які працюють над тим, як нам змінити країну. І коли пропозиції обговорять, проведемо щось на кшталт зборів громадськості, запропонуємо утворення і громадського руху, і нової політичної сили.

— Йдеться про створення партії?

— Так, бо саме через партію як інструмент політичної боротьби сьогодні в Україні можна реалізовувати різні ідеї. Звичайно, якщо підготовлені пропозиції громадськості і партії “Українська платформа “Собор” співпадіть, то питання вирішиться саме собою. У статуті партії вже зафіксовані дуже важливі, принципово нові підходи до партійного будівництва нового зразка. Тому, сподіваюся, ми матимемо спільну позицію.

— Ви пропонуєте ці ідеї тим партіям, про які ми згадували і які нині на узбіччі політичного життя? “Нашій Україні”, УНП, КУН, залишам інших партій? А якщо кожна партія почне формувати щось навколо себе?

— Дискусія щодо цих ідей точилася, починаючи з січня 2012 року до початку виборчої кампанії. Цих ідей не сприйняли, зокрема й “Наша Україна”, тому я вийшов із її лав, бо не бачив перспектив (і вибори це підтвердили) у тих формах роботи, які склалися в партіях, що пішли на вибори під брендом “Нашої України”.

— Там бракує демократії?

— Там бракує демократії і практичних дій для досягнення мети, необхідно дослухатися до

думки рядових партійців. Це й стало причиною таких результатів під час виборів.

— Багато членів тих партій на виборах голосували за інші партії. Це ж абсурдна ситуація.

— Більше того, сотні членів тих партій працювали в штабах інших партій. Це не нормально. А чому так робили? Бо не вірять у те, що у цих самих партіях відбувається. Тому й хочемо робити партію з людей, які не йдуть потримати прапор за гроші, а готові вкласти свої кошти, час, сили для суспільної справи. І протягом якогось періоду ми вийдемо з цими ідеями до всеукраїнської громадськості.

— Україна і Росія: відносини двох держав після наших виборів.

— Нічого у цих відносинах не змінюється: вони залишаться такими, якими їх хоче бачити Росія. За принципом: керівник — виконавець, Росія — Україна. Погоджуся з думкою І. Лосева, який про сьогоднішню Росію говорить як про імперську та безнадійно деспотичну. То чи варто чекати на зміни?

Щодо побудови енергетичної незалежності щонайменше є ознаки того, що ця наша влада робить більше, ніж попередній уряд. Зменшується — майже удвічі — закупівля російського газу. Починається будівництво нового терміналу скрапленого газу на Одещині. Планується на цей період будівництва орендувати американський плаваючий завод скрапленого газу. Збільшується видобуток власного газу, шукають нові джерела його постачання — укладають контракти навіть із Німеччиною. Тобто, використовуючи різні можливості, можна зменши-

ти енергетичну залежність від Росії щонайменше вдвічі. На це попереднє керівництво уряду уваги не звертало, а сприяло енергетичній залежності від Росії.

Із точки зору об’єктивних інтересів нашої держави, зменшення енергетичної залежності від Росії, доведення її до 25—30 %, як це є в країнах Євросоюзу, абсолютно виправдане. І ось реакція Москви — вона страшенно розгнівана, адже послаблюється один із основних важелів впливу на Україну.

Водночас ми не можемо забувати ні про Харківські угоди, коли, всупереч нашій Конституції, на 25 років продовжили перебування в Україні російського флоту, ні про мовний закон, спрямований на знищення української ідентичності, ні на спроби фальсифікації української історії. Усе це після зміни влади повернеться “на круги своя”: Україна захищатиме свої національні інтереси.

— Енергетика — важливий, але не єдиний важіль впливу Росії на Україну. Є ще сфера економіки, втягнення України в митні й інші союзи.

— Нещодавно нас вчоргове заманювали у Митний союз під час переговорів прем’єрів двох країн у Москві. Правда, ми обмежилися лише заявами: “Це добре, але ми подумаємо”. Тобто безпосереднього бажання вступати до Митного союзу в Києва немає. Не випадково застосували формулу “3 плюс 1”, що означає: ви втрощ об’єднуєтесь, а ми в Україні подивимося, що з цього вийде. Це абсолютно нормальний підхід. А в Уряді є ті, хто теоретично думає про ті союзи, і ті, хто практично прагне розвивати відносини з Євросоюзом на основі Угоди про асоціацію.

Щодо ЄС, мене дуже засмутила заява представників опозиції, що вони радитимуть Євросоюзу не укладати Угоду з Україною, поки вона не виконає певних попередніх вимог.

— Йдеться про встановлення чесних результатів виборів, звільнення політв’язнів?

— Це безвідповідальна позиція опозиційних сил, адже таким чином під сумнів ставлять стратегічні інтереси. Маю надію, що лідери опозиції розуміють, що означає укладання цієї Угоди. Якщо не розуміють, поясню: це означає, що Україна переходить цивілізаційний Рубікон і заявляє: ми остаточно обираємо європейський шлях розвитку. Затягування з підписанням — гра на руку тим силам, які не хочуть такого кроку України. І хоч би як це обгрунтовували, то чужа гра.

— Тобто, Асоціація — це вище того списку вимог опозиції до влади?

— Асоціація — стратегія, а вимоги — тактика. Так-от, якщо думати про Україну стратегічно, то це укладання Угоди про асоціацію. А якщо думати про те, як кому сподобатися у цій ситуації, то тоді ми говоримо про вимоги. Тим більше, що вони ніколи не закінчатся. Важливо, що і лідер опозиції Юлія Тимошенко, яка зараз в ув’язненні, теж публічно заявила, звернувшись до європейських лідерів, щоб вони не пов’язували питання її звільнення з асоціацією України з ЄС.

— Що означають підсумки недавніх парламентських виборів у Грузії, коли прогнала партія президента Саакашвілі? Чи це поразка кольорових революцій на пострадянському просторі? Чи прорахунки тамтешньої влади? Чи “рука Москви”?

— Внутрішній чинник подій у Грузії — це рудименти пострадянської психології населення. Люди стомилися від змін, які проводила влада. Безумовно, влада справді допустила деякі речі, яких не повинно бути в демократичному суспільстві: це випадки “кумівства”, авторитаризму, “пресування” не свого бізнесу, що впливало на загальні настрої і зменшало певну кількість прихильників попередньої влади на користь опозиції, яка й виграла вибори. Але спрацював і зовнішній чинник. Росія бачить у кольорових революціях загрозу собі. Будь-яка демократична країна на пострадянському просторі — це виклик тоталітарній Росії. І той експрес у грузинських тюрмах, що використали за кілька днів до виборів, хоч ішлося про події річної давнини, не був випадковим. Так працюють гарно підготовлені спецслужби. Тому це була запланована акція, мета якої полягала у тому, аби подати владу у негативному світлі.

— Країни колишнього союзу та Прибалтика вже відійшли від Росії. Її залишається пильнувати на інших теренах колишнього СРСР?

— Ми ж пам’ятаємо, що це кредо президента Росії Путіна — відновити колишній СРСР, нехай уже без Прибалтики. Ідеї “руського міра”, Євразійського союзу — це мета російської зовнішньої політики. Особливо непокоїть Росію Україна, Грузія, Молдова, адже тут прагнуть до інших систем державотворення, ніж у Росії, хоча б намагаються відійти від того “совка”, який і досі домінує там. А це загроза для їхніх планів створення нової “общності”. Це триватиме. А ота обмовка Путіна, що план агресії проти Грузії розробили ще 2006 року, свідчить, що наші підозри не безпідставні.

Спілкувався
Петро АНТОНЕНКО

Вадим МИЩИК,
зневажений виборець

На виборах до Верховної Ради люди плекають надію як відродити Україну, щоб вона була державою українського народу, а не предметом наживи для перевертнів і заброд, щоб у ній жилося заможно й затишно. Але ж ті, що нажилися на грабунку народу, не хочуть поступатися владою. Їм треба й надалі диктувати людям свою волю, а собі будь-яким чином мати прибутки. Інші настільки пригрілися у Раді, що без неї жити не можуть і їх звіти ніяким зіллям не викуриш. Ще інші аж надто хизуються своїми розкошами й статками, що для них тільки влади бракує. Є й такі, як багатопрограмні обіцяльники, б'ють себе у груди, аж ребра тріщать: за депутатський мандат вони все і сьогодні зроблять. Але, звісно, обіцянка — цяцянка...

Для збереження влади в законодавчому органі держави використовують різні технології. Основна — підкуп виборців, і чим більше проводять виборів, тим він масовіший і нахабніший. Задіяла його влада ще з президентських виборів 1994 року. Хоч і попередньо до того готувалася. Людей доводили до злиденного стану, аби потім можна було купити їх за дешеву подачку. Якщо на попередніх виборах ще оглядалися на певні статті закону, то під час цьогорічних виборів із благословення влади нахабно підкуповували виборців. Провладні кандидати цим не гребували і жодного з них не притягнуто до відповідальності. Є кілька видів підкупів. Це так звана благодійність, яка набирає активності саме під вибори: дорогу відремонтувати, в школу комп'ютери купити... Від кандидатів у депутати чи якихось фондів людям роздавали олію, крупу, солодощі. Підкуповували виборців від 150 гривень і вище. А один багатій завозив електорат у свої маєтки на... “екскурсії”. Там ще й чарочку наливали і з собою давали, щоб бачили й іншим розповідали, “який я друг наро-

Розтління виборами До нових обранців парламенту

ду”. Агітатори-наймити, які їздили по округу, теж обходилися в добру копійку. І, нарешті, залучення керівництва — отой злощасний адмінресурс — задля просування потрібного владі кандидата. Там ставки вже високі. І закінчується це тим, що через надмірний підкуп подібний депутат у Верховній Раді перетворюється на “тушку”. Наживка добряча, а беруть на дешевинок. Гендель замість виборів. Простий торг: тобі подачка, мені мандат. Про чесність, совість, справедливість не йдеться. Є тільки лицемірні виправдовування про “демократичність виборів”.

Від підкупу як виборчої технології багаті кандидати не відмовлялися. Збоку її підтримували діяльні підспівувачі. Мовляв, беріть, люди, бо воно однаково у вас вкрадене, а голосуйте за кого хочете. Але ж це принизливо й аморально. З людини роблять жебрака. Від прижебраного не забагатієш та й ситуація не поліпшиться. Узав подачку й понизив не тільки свою волю на виборах, а й інших виборців. Чим більший вплив підкупу й інших маніпуляцій, тим зменшується вибір. Не ідеї, програми, воля людського вибору, а влада грошей стає вирішальною. Так, на оглядинах свого іподрому у Жашкові В. Ничипоренко переконував виборців-екскурсантів із п'яти районів Черкащини, що тільки він буде депутатом. Щоб це відбулося, вище керівництво розпорядилося туди ж перенести й центр виборчого округу. Цукрозаводчик із Черкащини Г. Бобов в анкеті до ЦВК у графі місце роботи ще наперед написав: народний депутат України. Технологія працювала на них. Одного з таких кандидатів виборець попросив поділитися досвідом, де набрати стільки грошей, щоб стати депутатом.

“Працювати треба”, — буркнув той. Люди загули: “Ми все життя працюємо, а нічого не маємо”.

Провладним кандидатам дозволили робити все: від підкупу до фальсифікацій, аби тільки їх проголосили депутатами. Самовпевненим висуванням виборці не змогли сповна протиставити силу своєї волі. Тепер один багатій у Верховній Раді змінює другого і нічого не змінюється. Люди знову нарікатимуть, що скільки не голосуй, а краще не стає. Тож байдужіють і зневірюються. Фахівці підраховували, що за весь час незалежності України цього року явка виборців була найнижчою — до 58 %.

Там, де не спрацював підкуп, влада затіяла системну фальсифікацію. Відверту, цинічну, з суцільним потопом законів. Так сталося в Черкасах, Каневі, Обухові, Первомайську. Треба було зробити все, щоб не перемогли кандидати від демократичних сил. Втручалися у виборчий процес “бритоголові журналісти”, запустили газети, не обійшлося без хабара “для правильного підрахунку”, на підмогу фальсифікаторам прийшли “беркутівці”. Тож і затримували підрахунок голосів, щоб зменшити перевагу і “намалювати перемогу” провладному висуванцю. Міліція, забравши ящики з бюлетенями, заарештувала вибір людей. А потім спотворила. Влада це бачила й не припинила беззаконня. Цинічним свавіллям перевагу в кілька тисяч голосів у демократичних кандидатів було перепи-сано на користь провладних. Результати голосування узурповано. Виборці цілком закономірно їх не визнають, бо голоси вкрадено і віддано тим, проти кого голосували. Для влади він — голос у

Фото Олександра Литвиненка

Верховній Раді, для виборців — злодій, що вкрав чужі голоси, а з ними й мандат за допомогою шахраїв.

Тепер ЦВК стверджує, що результатів виборів у п'яти округах встановити не можна. Перевибори перенесено на невизначений час. Тепер голосувати можна буде безкінечно, поки владу не влаштує потрібний результат. Незаконне оголошення обраними провладних кандидатів, які віддали від справжніх переможців у кілька тисяч голосів, — це аморальність влади, від імені якої діяли окружні комісії з помічниками-силовиками. Фальсифікатори відомі, але чомусь їх до кримінальної відповідальності не притягують. Влада вкотре продемонструвала, що не тільки людський вибір, а й усі виборці для неї ніщо. Наруга над законом, наруга над народом. Невдоволення владою в стократ збільшилося. А скільки зневірених?!

Телевізійні кадри про жакливі порушення виборчого закону обійшли не тільки Україну, а й світ. Про підкуп і фальсифікацію знають і зарубіжні діячі. Про це віце-президент Парламентської асамблеї ОБСЄ Вальбург Габсбург Дуглас зазначила: “З огляду на зловживання владою та занадто велику роль на цих виборах грошей, схоже, що демократичний процес в Україні почав йти зворотним шляхом”.

Влада не дбає ні про авторитет держави, ні про свій, як і про виховання громадян. Тому й повсюдно така брутальна зневага до законів: від Основного до виборчого. “Я сам закон і закон мені “ні по чом”. Деморалізація суспільства — суть політики теперішньої влади. Який приклад — такий і наслідок. Довго доведеться

нашому люду відмиватися від аморального бруду й політичного лицемірства.

Чи можна такому безчинству зарадити? Безперечно. Змінити політичну систему в державі. Змінити систему виборів, давши відкритий доступ до них людям. Тоді не буде фальсифікацій, подібних до нинішніх, коли влада, побачивши, що в депутати проходять не її ставленики, йде на ганебні порушення. І, нарешті, — відмінити підкуп виборців. Замість беззаконня задіяти закони. Уже на початку роботи новообраної Верховної Ради потрібно у виборчий закон внести конкретну статтю, яка б передбачала сувору карну відповідальність за підкуп виборців, хоч би у чому він виявлявся, як злочин, спрямований на деградацію суспільства та моральне розтління і виродження громадян. І цього законодаположення потрібно неухильно дотримуватися.

При Гореницькій сільраді Києво-Святошинського району три виборчі дільниці: у Стоянці, Луці та Гореничах. Члени дільничних комісій, хоч яку б партію вони представляли, поставилися до своїх обов'язків відповідально, а в день виборів особливо хвилювалися — адже за кожним їхнім кроком стежили відеореєстратори. У Стоянці та Луці, де маленькі дільниці, все пройшло чітко, зладжено й без пригод. У Гореничах були певні намагання щось порушити, зокрема скандальчик із невеликою купкою бюлетенів (30 шт.) за опозиційні партії, які виявилися трохи надірваними під час підрахунку голосів і їх хтось (може, той, хто надірвав?) пропонував зарахувати як недійсні. Але під пильним оком спостерігачів (зокрема й зарубіжних), ці голоси виборців, із чітко визначеним волевиявленням, довелося зарахувати.

Врешті вибори закінчилися, голоси пораховані, протоколи з мокрими печатками підписані й роздані всім, кому належить, і всі члени ДВК і спостерігачі розійшлися — одні з гордістю за те, що відстояли справедливість, інші втішені якщо не результатом, то хоча б тим, що не довелося порушувати закон, фальшувати, чого насправді не хоче ніхто.

Хто «підставив» Партію регіонів?

Лідери Партії регіонів, зокрема прем'єр-міністр України Микола Азаров із гордістю заявляють, що нинішні вибори до Верховної Ради пройшли дуже чесно й прозоро. Хотілося б вірити, але факти свідчать про інше.

“Свобода” здивувала двічі — вперше, коли побачили, скільки голосів віддано за цю політичну силу, а вдруге... коли зазирнули на офіційний сайт ЦВК. На одномандатному окрузі було все в порядку: кандидати отримали стільки голосів, скільки нарахували їм партії за протоколами з мокрими печатками, попри те, що наш округ № 95 перед виборами таки усявив тим, що до гуртожитків Ірпінської податкової академії, як розповідали місцеві мешканці, звозили всіляких родичів аж до бабусь чи прабабусь... Історія відома, через неї навіть ЦВК дозволила відкрити лише в межах округу. За результати на багатомандатному окрузі ми тим паче були спокійні.

Та раптом на сайті ЦВК побачили таке, що нас вразило, адже, підписуючи протоколи, цифри прохідних партій добре пам'ятали: на дільниці № 320 601 (с. Стоянка), де проголосувало за “Свободу” 40 виборців, на сайті ж було — 13, зате у Партії регіонів, яка

Голова Києво-Святошинського районного виборчого штабу Об'єднаної опозиції Тамара Бігун та заступник з агітації Володимир Панченко здивовані: результати протоколів з мокрими печатками не співпали з даними на сервері ЦВК

набрала 26 голосів, стояла цифра 71. Далі більше. У Луці (дільниця № 320 600) у “Свободи” замість чесно отриманих 50 було лише 26, зате у Партії регіонів не 57, як насправді, а 102. Тут “скупнули”

лише “Свободу” та, напевно, ще партії, які набрали 1—2 голоси чи трохи більше. Зате в Гореничах (дільниця № 320 599) цього здалося замало — “Свободу” взагалі “обікрали”, замість законних 149

хтось вирішив, що їм вистачить і 39, у Об'єднаної опозиції “свиснули” 150 голосів, залишивши 328 (досить їм і цього, щоб не заїдалися), зате Партії регіонів замість отриманих 162 голосів поставили 422. Це як називається, “чесно вкрали”, чи що? І головне — хто підсунув владі велику свиню, бо як інакше це назвеш?

Село гуде, адже хтось сфальшував понад 400 голосів по одній сільській раді (усього на цих трьох дільницях проголосувало 1982 виборці), де члени ДВК, спостерігачі та й інші громадяни відстоювали кожен голос. І як далі думає влада працювати з людьми, яким плонула в душу?

Наше село — це зріз України. Подібне (або й значно гірше) коїться і в інших місцях. Але будь-яка брехня, насильство викликає спротив, такий закон природи, подобається це комусь чи ні. Якщо наступного разу “Свобода” та інші опозиційні партії наберуть у кілька разів більше голосів — не варто дивуватися.

Члени ДВК Надія УЮТНОВА, Валентина БОНДАРЕНКО, Валентина НОЗДРІНА, Надія ПІКУЛА, Валерій ЖЕЛЕЗНЯК, с. Гореничі Києво-Святошинського району Київської області

Рік Михайла Кравчука

Зоя ГОЛОТА,
м. Київ

У жовтні—листопаді нинішнього року відбулася низка велелюдних заходів із нагоди відзначення 120-річчя від дня народження видатного українського математика, академіка Михайла Пилиповича Кравчука.

На Волині — батьківщині відомого всьому світові вченого — у селі Човниця Ківерцівського району відбулася науково-практична конференція, присвячена ювілейній даті.

Її мета — не просто вшанувати світлу пам'ять велета математики. Спільна велика ідея завжди єднає мудрих і сміливих, вселяє віру й оптимізм, відкриває нові можливості. Тож така творча зустріч місцевої влади, науковців, педагогів, громадських діячів для кожного стала уроком патріотизму, добра, віри та надії, високої моралі, адже справжнім носієм цих людських чеснот був славетний учений.

У роботі конференції взяли участь науковці, громадські діячі, педагоги, земляки видатного вченого, науковці з інституту математики НАН України.

Із цікавими доповідями про життєвий і творчий шлях академіка Кравчука серед інших виступили члени київської делегації: математик, доцент НТУУ “КПІ” В. О. Гайдей, громадські діячі З. Я. Голота — член ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, Г. П. Куценко — голова Київської організації політв'язнів та репресованих.

Щоосені, у дні вшанування світлого імені академіка Михайла Кравчука, великого патріота України, до пам'ятних заходів долучається студентська молодь. Це не лише студенти Київської політехніки, яких упродовж десятиліть організовує і залучає натхненник і популяризатор, послідовниця і невтомна дослідниця життєвої і наукової спадщини славетного вченого професор Ніна Опанасівна Вірченко, а й студенти інших навчальних закладів, просвітня молодь.

На Музейній площі НТУУ “КПІ”, де серед інших височить чудовий пам'ятник академіку Кравчуку, традиційно збираються студенти, викладачі, просвітяни, щоб віддати шану всесвітньо відомому вченому, педагогу, громадському діячеві. Кращим студентам фізико-математичного факультету, стипендіатам імені Михайла Кравчука, призерам Міжнародної студентської олімпіади з математики вручаються дипломи та книги “Вибрані математичні праці Михайла Кравчука”, “Розвиток математичних ідей Михайла Кравчука”.

На жаль, у радянський час на Батьківщині ім'я академіка Кравчука було заборонене, наукові результати його розвивалися переважно за кордоном і там вони значно ширше використовувалися.

Нині праці Михайла Кравчука, опубліковані переважно у 2000-х роках, стають об'єктом дослідження та зразком для наслідування у творчих пошуках молодих науковців, які беруть активну участь у Між-

народних математичних конференціях ім. М. Кравчука, що традиційно проводяться в НТУУ “КПІ” і присвячені великому вченому й педагогу. Ці математичні конгреси, як завжди, наповнені особливою атмосферою свята, духовного єднання молодих науковців і тих, хто турбується про їхнє творче майбуття.

Вони щоразу викликають великий інтерес у науковій громадськості України і світу. На них приїждять учені з України, Литви, Росії, Білорусі, Австралії, Німеччини, Польщі, Китаю, Японії та інших країн.

Основна мета цих конференцій — узагальнити, стимулювати наукові пошуки математиків, разом віддаючи належну шану великому математикові й патріоту України, який так багато зробив для розбудови математичної науки на своїй Батьківщині.

Наша українська земля щедра... Вона подарувала людству плеяду великих науковців, винахідників, просвітителів, літераторів, митців. Скільки ж гідних співвітчизників залишилося на узбіччі слави, не були належно поціновані, а то й знищені, заборонені й несправедливо забуті... І чим сильнішою була особистість, тим жорстокіше розправлялася з нею система.

Маємо пам'ятати це заради майбутнього, маємо гідно оцінити життєвий подвиг видатного науковця, академіка Михайла Пилиповича Кравчука, математика зі світовим ім'ям.

Є з кого брати приклад. Є за ким іти.

«Мама на грудях зберігала весільні обручки, на яких було написано «Івась і Зіна»

Чверть століття тому колишню вулицю Общественну (Громадську), що у Кіровограді, названо ім'ям українського письменника Івана Микитенка, а цієї осені, коли виповнилося 115 років із дня його народження і 75-річчя загадкової смерті, звичайне свято вулиці перетворилося на широкомасштабну просвітницьку акцію пам'яті митця. Було відкрито меморіальну дошку письменнику. На Кіровоградщині побував Олег Іванович Микитенко — син одного із засновників Спілки українських письменників, прозаїка і драматурга Івана Микитенка. Олег Іванович багато років очолював журнал “Всесвіт”. Він поділився спогадами про непрості часи в житті їхньої родини й України — 30—40-ві роки минулого століття.

Світлана ОРЕЛ,
м. Кіровоград

— Після того, як у жовтні 1937 року зник батько (набагато пізніше, вже у 90-ті роки комплекс розслідувань покаже, що Івана Микитенка підступно вбили енкавєєвці, хоча офіційно цей факт не встановлено досі — С. О.), я весь час жив із мамою. Саме їй я завдячую своїм становленням і формуванням. Мама викладала українську мову і літературу, спочатку у селі Рівному Новоукраїнського району, де й познайомилась із батьком, потім у Києві. У жовтні 1937-го їй відмовили у вчительській посаді, запропонувавши місце прибиральниці. Мама відмовилась. Два роки не мала роботи.

То були тяжкі для нас часи. Мама постійно шукала батька, зверталась і до Фадєєва (вони з батьком були в добрих товариських стосунках), і до Ворошилова, і до Сталіна, і в прокуратуру, і в НКВС, але жодної ясності та обнадійливої інформації не отримувала. Мама їздила в Москву, ходила попід тюрми, пересильні пункти, гукала, шукала батька, коли йшли ешалони з етапованими, сподівалася, може, раптом почує десь рідний голос. Але нічого. Коли мама померла 1973 року, хірург, який робив розтин, сказав, що вона на ногах перенесла інфаркт.

Щоб якось прожити, ми продавали речі, збували їх у комісійні магазини. До того ще й Спілка письменників хотіла нас виселити з квартири. Подали до суду. Але тоді діяла система присяжних засідателів, і вони не проголосували за те, щоб сім'ю письменника Микитенка виселити, захистили нас. Та нам довелося уцілюватися — в нашу квартиру підселили родину адвокатів, вони з початком війни евакуювались у Ташкент.

Нам доктор Сігалов порадив не евакуюватися. Початок окупації мені запав у пам'ять вибухами мін, які закладали наші перед відступом. Пожежі. Весь Хрещатик і кілька кварталів суміжних вулиць горіли, радянські підпільники перерізали шланги, якими німці намагалися гасити вогонь. Тоді загинуло чимало людей, багато позубулися житла.

Коли почалися холоди 1941-го, стало зовсім тяжко. Опалення не було, води теж, їжу діставати ставало дедалі важче. У нас у коридорі стояла виварка з водою, то на ранок вона наполовину промерзала. Коли ми вже зовсім голодували і замерзали, до нас прибився Лево Митрофанович Коляда, мій двоюрідний брат, син Ганни, батькової сестри. Він привіз із Рівного для нас продуктів і таким чином ми вижили. 1942-го я пішов учитися у художньо-ремісничу школу, де готували малярів і альфрейщиків.

Від вивезення в Німеччину мені вдалося відхреститися. У нас жила вдова письменника Вадима Охріменка, його НКВС змушувало шпигувати за Максимом Рильським, він не витримав і наклав на себе руки.

Його вдова і дочка Ірина під час окупації записалися у фольксдойчі. Ірина працювала на біржі праці, саме звідти надсилали повістки. Вона на моїй повістці приписала: “Не ходи!” Тож я не пішов, а потім німецький офіцер, який жив у нас більше року, за сало, привезене Левком, дав мені довідку, що я непридатний до вивезення через хворобу.

Після закінчення художньо-ремісничого училища я пішов працювати на Київську тютюнову фабрику помічником слюсаря. Тоді нам уже стало матеріально трохи легше.

Коли наступали наші, центр Києва, де ми жили, оголосили забороненою зоною. Нам довелося вийти на вулицю Жилинську. Я змайстрував візочок на маленьких коліщатах, повантажили найнеобхідніші пожитки. Що робити? Німці натискають — або виїздити в Німеччину, або йти ховатися і чекати, поки наші прийдуть.

4 листопада ми з мамою та кількома її колегами-вчительками і їхніми сім'ями пішли на залізничний вокзал. Мама на грудях зберігала весільні обручки, на яких було написано “Івась і Зіна”. Вагони пасажирські, але переповнені, тож наш візок я прилаштував на буферах. Поїхали на захід, до Фастова. Через 15 хвилин потяг раптом зупинився. Виявляється, це впа на колію мій візок. Цілу ніч ми їхали кілька кілометрів до Фастова. На світанку потяг зупинився у полі, ми викинули речі під укис і втекли. Прийшли до найближчого села, звалося воно Кишенів. Зупинилися в школі. Там, у селі, ми побачили перший радянський танк. Але німці повернулися, вигнали нас зі школи, а село підпалили. На дах сараю, який був поряд зі школою, хтось із радянських, проходячи, для чогось закинув гвинтівку. Німці подумали, що це ми ховаємо зброю, і мене ще з одним хлопцем повели розстрілювати. Добре, що я знав німецьку мову, зумів усе пояснити.

Коли село підпалили, ми ховалися неподалік школи у погребі. З нами був великий батьків портфель із його паперами. Ми його тоді лишили там, а потім уже не змогли знайти. У сусідньому селі ми затрималися майже на два місяці і тільки у січні 44-го повернулися у Київ. На дверях нашої квартири хтось приліпив записочку “Квартира занята советским офицером”. Квартира була трохи пограбована, але ціла.

Через кілька днів я пішов у школу № 92 у шостий клас. Мама спочатку працювала у школі № 67, через рік перейшла у 57-му, де працювала майже 40 років.

Школа, де я вчився, була у приміщенні колишньої колегиї Павла Галягана. Колись там був храм, де вінчався Іван Франко. Свого часу там розміщувався народний комісаріат Симона Петлюри, у тих стінах навчався Агатангел Кримський. Тож там зберігався дух колегиї.

У 1947-му я вступив до Київського університету.

Відкриття пам'ятника математику Єрмакову

На могилі Василя Петровича Єрмакова (1845—1922) було відкрито пам'ятник. Видатний український математик і педагог, професор Київського університету й Політехнічного інституту, член-кореспондент Петербурзької академії наук спочиває на Лук'янівському цвинтарі в Києві (ділянка № 21).

Раніше на могилі В. П. Єрмакова була лише скромна табличка з непомітним написом. Пам'ятника не було, тому що вчений помер у важкі для нашої країни часи (1922 р.). Ініціативу Київського математичного товариства зібрати

кошти на пам'ятник підтримали українські математики.

Василь Петрович Єрмаков — один із корифеїв математичної науки в Україні. Випускник Київського університету Св. Володимира, він був відряджений для поглиблення знань за кордон, слухав лекції в Берліні й Парижі. Усім, хто вивчає вищу математику, відома ознака збіжності рядів за Єрмаковим. Спеціальні системи звичайних диференціальних рівнянь добре знані в світі під назвою систем Єрмакова.

Становлення викладання математичних дисциплін і наукових роз-

робок у Київському університеті значною мірою завдячує діяльності Єрмакова. Він підготував низку підручників і посібників із різних математичних дисциплін, які викладав. Єрмаков також викладав на Вищих жіночих курсах. Він — один із засновників Фізико-математичного товариства 1889 року, засновник (1884 рік) і редактор єдиного в Російській імперії науково-популярного математичного журналу — “Журнала элементарной математики”.

У церемонії взяли участь співробітники й випускники Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного технічного університету України “КПІ”, Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова, Інституту математики НАН України, члени Київського математичного товариства, працівники Педагогічного музею і Державного політехнічного музею, журналісти.

Учасники урочистого зібрання поклали квіти до пам'ятника. З промовою про життєвий шлях видатного науковця виступив доктор фізико-математичних наук В. О. Добровольський, автор двох книг про В. П. Єрмакова.

Київське математичне товариство

— Борис Іллічу, ось у нас ка-
жуть: “Сковорода, геній, сві-
точ...”. Заїконізували його як
Шевченка. А яке живе значення
має Сковорода для України?

— Його значення набирає си-
ли особливо сьогодні, у цей пері-
од цинізму, коли всі криво усмі-
хаються на те, що чоловік, скажі-
мо, власним коштом збудував
пам’ятник. Він дурень, мовляв,
не знайшов, куди вкласти гроші.

То цей чоловік, який витра-
тився на пам’ятник великому
співвітчизникові, пам’ятає, що
був Сковорода. І слава Богу, що
такі люди є, що в нас є Сковоро-
да і Шевченко, бо ми вже давно
повернулися б у неоліт чи виско-
чили б на дерева.

Прямий дотик моральних
наставлянь Сковорода із тепе-
рішнім часом знаходимо в усіх
творах Григорія Савича — тракта-
тах, діалогах, поезіях. І завжди че-
рез матеріальне пересичення ок-
ремих регіонів планети Сковоро-
да кидає людству колюче, безком-
промисне запитання: “Чому ж ти
багатства бажаєш, як щастя?” На-
самперед це стосується “золотого
мільярда” людства, осипаного
благами цивілізації в морі біднос-
ті, злигоднів. Наша планета вже
не витримує шаленого виробни-
чого навантаження для задово-
лення матеріальних потреб без
думки про прийдешні покоління.

Де ж вихід? У впровадженні
сталого розвитку суспільства, у
проголошеному Сковородою
“повстримному життю”. Його за-
повідь прямо вписується в про-
граму сучасного сталого розвитку,
у його економічну й моральну
сутність: “Позбавлення всього
непотрібного, для того, щоб на-
бути найпотрібніше”.

Нам треба провести культур-
ну, духовну, моральну сквороди-
нізацію всієї України, а через ста-
лий розвиток внести народне
вчення Сковорода в економіку та
соціальну сферу.

— Біограф Сковорода Кова-
линський пише про Вчителя: “Ус-
тавав дуже рано, їв раз на день, без
м’яса і риби, був завжди веселий,
сильний, рухливий, з усього задово-
лений, до всіх добрий, усім готовий
послужити. Поважав і любив доб-
рих людей без різниці їх стану, на-
відувався до хворих, розважав сум-
них, ділився останнім з тим, хто
нічого не мав”. Якою мірою ці риси
притаманні Вам?

— Було б великою некорект-
ністю порівнювати себе, сирого,
з цим святим чоловіком. Григорій
Савич Сковорода — явище не-
земне, фігура містична. Він знав
щось таке, чого ми й досі не мо-
жемо второпати, це людина гряд-
ущого.

До речі, як кращий учень у се-

Борис Олійник: «Нам треба провести сквородинізацію всієї України»

Наш гість — поет-академік, лауреат Шевченківської премії, Герой України, голова Ук-
раїнського фонду культури Борис Олійник.

Оскільки розмова відбулася напередодні святкування 290-річчя від дня народження
великого українця Григорія Сковорода, а Борис Олійник голова Громадського комітету
великого проекту “Григорій Сковорода—300”, це зумовило характер запитань, сформу-
льованих, так би мовити, при світлі постаті геніального філософа-мандрівника.

мінарії він був допущений, кажу-
чи сучасною мовою, до “спецхра-
ну”, отже, читав і заборонені
книжки на кшталт Кампанелли,
Галілея, Коперніка. Це була гли-
боко інтелектуальна людина, що
набагато випередила свій час.
Сковорода, можна сказати, наш
сучасник. За визначенням про-
фесора Володимира Ерна (мо-
нографія про Сковороду за 1912
рік) у ряду геніїв — Аристотель,
Сократ, Платон і ще кілька, потім
— лакуна, після якої Григорій
Сковорода продовжує ряд без-
смертних. Тож це всесвітня вели-
чина, і ми горді й щасливі з того,
що він — наш, українець. А мені
тим паче приємно, бо Сковорода
ще й полтавець.

Він був, так би мовити, баро-
метром і сейсмометром. Яюсь у
Харкові губернатор запропонував
йому очолити парафію. Сковоро-
да відповів: “Високодостойний
пане, якби я відчув, що зараз іде
російсько-турецька війна і там
потрібна моя шпaga, я б уже був не
тут, а там. Отож дякую Тобі, Боже,
що все корисне зробив нам лег-
ким, а все важке непотрібним”.

Сковорода був ходячим уні-
верситетом, і завдяки йому ми не
опустилися нижче ватерлінії, бо в
нас тоді розпочалося кріпосниц-
тво, насунулася темрява невігла-
ства. Хоча Україна до Катерини II
була освіченою, француз Боплан
писав: “Там усі грамотні й усі ха-
рактерники”. Ось із такого ко-
зацького роду і сам Григорій Са-
вич Сковорода, який дійшов до
Риму і, певно, з деякими філосо-
фами мав дискусію.

Слава Богу, що він у нас був.
Адже ми, з одного боку, за всієї
своєї вайлуватості й загумінко-
вості, любимо любити Україну, з
другого — плачемо у погрібниках
(щоб ніхто не почув): “Ой, про-
пала Україна...”. А великий
Предтеча йшов красиво, на вид-
ноті усього світу, і нікого не бояв-
ся. Для мене світліть його висока
мудрість: “Краще бути віслюком
із лев’ячою психологією, ніж ле-
вом з ослиною психологією”.

— Наприкінці 70-х років XVIII ст.,
після конфліктів із владою, Григо-

рій Сковорода обрав новий і незна-
ний до того стиль життя — ман-
дрівку. І ця мандрівка тривала до
самой смерті, майже тридцять
років. Була вона повна пригод, ото-
вита переказами й легендами.
Слава про нього йшла всюди, і кож-
ний, чи то пан, чи селянин, хотів
його побачити й почути. Тож
аудиторія його була дуже численна
і різнобічна, і всі розуміли його —
речника великої правди.

Знову проводжу паралель. Ві-
домо, що Ви за своє життя напо-
дорожували за кількох. Мандри у
Вашій натурі, чи це була робота,
необхідність?

— Необхідність. Я не люби-
тель бігати по країнах. Але дово-
дилося, бо це була робота. До то-
го ж вважав обов’язком допома-
гати, де можна. Дещо вдалося,
особливо коли розвалювався Со-
юз. Я пройшов усі гарячі точки.
Інколи навіть зупиняв бойню,
визволяв заручників. Граничні
ситуації траплялися.

— Під прицілами були?

— Всяке бувало. Ставали пе-
рекурити, а довкола обступали
солдати, захищаючи нас собою.
Бачив трупи, відрізані голови,
складені гіркою... Комусь треба
було гасити конфлікти.

— Радянська система скрізь
горіла?

— Вона, може, вижила б, та її
зовні і зсередини валили (і досі на
неї вальять). Вона сама мала відро-
дитися, переродитися, відкрити
більше демократії. А от нинішня
демократія — смертовбивча.

У радянській системі були
непростими речі, ми це не забува-
ємо, але там було більше людя-
ності, ми були ближчі один до од-
ного, більше вірили ближнім, не
були такими циніками. Для нас
гроші, як нині долар, не закрива-
ли все, бо ще була нормальна
дружба. Подивіться, що відбува-
ється нині. Вас можуть закласти
найближчі друзі, меркантильний
інтерес затуляє небо.

Я сповіду ліву ідею, спові-
дую соціалізм, закладений у деся-
ти заповідях Господніх. Ідея не
винна, що її деформували, винні
ті, хто деформував.

У нас не було такої жорстокос-
ті й ірраціональної ненависті, не-
пояснимої словами, як нині у де-
яких регіонах. Та чесні, доброзич-
ливі люди є і будуть. Національні
рисидби в Сковорода. Це був
світлий і з почуттям гумору ціка-
вий філософ, його понятійно-ка-
тегоріальний апарат охоплював
біблійну і просту селянську мову,
він однаково легко спілкувався з
ученими і селянами.

Сковорода акумулював справ-
жній національний характер, зок-
рема козацький. Бо почуття гумо-
ру, мужність, гречність і лицар-
ство найбільше зосереджувалися в
козаках. Козаки, коли брали в по-
лон, не мучили так, як катували
їх: на дибах, на палях, на вогні то-
що. Не було такої практики. А в
бою знімали голови, питань нема.
І в полоні трималися гідно!

Я не дуже люблю своїх тепе-
рішніх земляків, які лише пла-
чуть. Ідуть у свої далі — до прашу-
рів, щоб поєднатися з глибиною
філософії і стійкості-світлості
Сковорода.

— Сковорода не розлучався з
Біблією, спілкою і писаннями. З
чим Ви ніколи не розлучаєтесь?

— Я за професією журналіст,
тож не розлучаюся з блокнотом і
ручкою. Ще раз повторю: я не
ставлю себе в паралель із люди-
ною святою.

— Слава про Сковороду йшла
так далеко, що про нього довідала-
ся і цариця Катерина II, і забажа-
ла його побачити. Через свого по-
ручника Потьомкіна вона послала
Сковороді запрошення пересели-
тись з України в Петербург. По-
сланець цариці застав Сковороду
на узбіччі дороги, де він відпочивав
і грав на флейті, а неподалік на-
слася віця того господаря, в якого
філософ затримався.

Посланець передав йому запро-
шення цариці, але Сковорода, про-
сто й спокійно дивлячись тому в
очі, заявив: “Скажіть цариці, що я
не покину України — мені дудка й
віця дорожчі царського вінця”.

У Вас була можливість теп-
ленько влаштуватися у Москві.
Чому Ви цього не зробили?

— Така пропозиція надійшла

від нашого тоді найвищого міче-
но. Я відповів: “Ні, я вже вму на
своїй рідній радіаційній землі”.
Мені пропонували очолити якийсь
новостворюваний журнал, натяка-
ли на квартиру у Москві. Відповів:
“Це — не моя стихія. Де народився,
там і працюватиму”. Я не гордий,
рідна земля — це все. Безприв’яз-
ним, космополітичною владі людям
однаково де жити: ubi bene, ibi patria
— де добре, там батьківщина.
Цей принцип не для мене.

— Як Ви розумієте скворо-
динське “Світ ловив мене, та не
впіймав...”?

— Щодень жити, ходити по
світу для Сковорода означало бу-
ти вільним. Бути вільним — тво-
рити, говорити з Богом. Бути
щасливим — означало для Сково-
рода найперше бути вільним у
виборі шляху, життєвого діла,
свого майбутнього. Він твердо, а
часом і різко відмовлявся від про-
позицій і наполегливих запро-
шень єпископів, губернаторів,
лаврських священників посісти
місце, гідне його талантів і вче-
ності, — прихилитися до “відомо-
го стану”, одержати “достаток і
щасливе життя”, стати “стовпом
церкви”. Його не заманили до па-
нів. Так само, як і Шевченка,
який, до речі, був одним із най-
освіченіших українців в імперії і
тримався свого коріння. По суті,
Шевченко — сквородинець, він,
звісно, був соціально напружений,
гостріший, бо кріпацтво за
Сковородою ще так не гнобило.
Для них обох найвище — свобода.

— Борис Іллічу, Ви тривалий
час були у владі, перебуваючи з нею
у конфлікті. Які конфлікти, які
спротиви були найбільш доленосні?

— Я не сприймав себе вла-
дою, яка мене висувала. Для мене
головне — чесно виконувати
свою роботу, навіть ту, що
нав’язали. Влада це щось перехід-
не, сьогодні — одні, завтра — ін-
ші. Я кілька разів летів сторч го-
ловою вниз. Але був спокійний,
бо коли повертався до своїх, вони
викукували: “О, нарешті блудний
син повернувся в лоно церкви”.
Зловтішань зазвичай не було, хоч
не обходилося без заздрісників,
це одвічна категорія. Проте не бу-
ло жодних трагедій, що все поле-
тіло шкереберть. Наш час бурем-
ний, іноді потрапляєш майже на
той світ. Але є пристойні люди, не
всі сахаються від тебе під стіл, а за
змогою рятують, допомагають ви-
борсатися з павутиння підступів.

Я десять років був секретарем парткому Спілки письменників України за проханням-наказом Олеса Гончара. Сказав йому: “Та я ж ніколи цим не займався”. — “Треба заткнути дірку, ми знаємо, що ти за натурою не партбос, але там сунуть такого, що не доведи Господи, буде горе”. На два роки умовили. А вийшло — десять. Я гордий з того, що при моєму “комісарстві” не було нікого посаджено, хоча головний кадебіст Фердинанд, він же Федорчук казав Євгену Марчуку (куратору Спілки, якого я пам’ятаю ще капітаном): “Почему нет докладных из Союза писателей?” Той відповідав: “Там нет множительной техники, не замечено оружия (і таке інше)...”. — “О, ви з Олійником навчилися залагоджувати. Там кубло націоналістичне. А той своїм авторитетом прикриває їх”. Про це мені потім розказали.

Утім, бували ситуації на межі. Відтоді я знаю, що найстрашніше зло — це донощики.

Доводилося боротися з іншим маразмом, зокрема, з нашествиям промислових монстрів. Особливо тяжко дався Канів. Це ж треба було додуматися — на лівому березі Дніпра навпроти Тарасової гори споруджувати екологічно шкідливе підприємство, та ще й з трубою, яка була б вищою за пам’ятник Шевченкові. Тоді я йшов як на амбразуру — голова уряду змушений був підписати розпорядження про заборону будівництва. І тоді ж разом з громадою зупинили божевільний проект перекидання забруднених вод Дунаю в Дніпро, змусили заморозити будівництво атомних станцій у Криму й Чигирині...

— Сковорода вважав: “Щоб пізнати Бога, треба пізнати самого себе. Поки чоловік не знає Бога в самій собі, годі шукати Його в світі”. “Вірити в Бога не значить вірити в Його існування, а значить — віддатися Йому та жити за Його законом”. “Святість життя полягає в робленні добра людям”.

Які Ваші стосунки з Богом? Чи близькі Вам наведені думки Сковороди? Ваше розуміння Бога?

— Сковорода був вірянин, але навіть церковні автори підкреслюють: “Вільний церковний мислитель”. Він вважав, що не обов’язково йти до Бога у церкву, головне, щоб він був у серці. Тому й не дуже шанував служителів культу. Прагнув спілкуватися з Богом напругу.

Мене школа виховувала атеїстом. Тож якось удома я, зібравши матір і бабу, сказав: “Слухайте, я зараз скажу вам таке”. — “А ну-но, що ж, дитино?”. — “А ви знаєте, що Бога нема?”. Баба насторожилася: “Що, що, ану повтори”. — “Бога нема”. — “Ах ти, стерво!” — уперілася мене хворостоюно. — Ану повтори!” Після того я припинив антирелігійну агітацію.

Я не приймав церковних таїнств, та оскільки я з родини селянської, з роду православного, сповідую всі його принципи, бо вони дуже славні. Якби ми їх дотримувалися, у нас не було б такого розбрату в суспільстві. Хоча католики нам закидають: “Подивіться уважно, в усіх країнах католики — багаті, а православні — бідні”. “Слава Богу, — говорю, — тому що у нас є хліб духовний, крім хліба насущного. У вас більше хліба насущного. Ну дай вам Бог здоров’я. А ми такі”.

Я глибоко шаную віру праотців своїх і знаю, що є щось вище, чого не може визначити, чи це згусток енергії-матерії, чи це Господь Бог в образі й подобі людини. Втім, обличчя Бога-Отця ніхто не бачив, за винятком, може, апостолів. Але в те, що є щось

свiate, вірю. Шаную вірян, церкву, її роль у суспільстві й просвітництві. Глибоко поважаю віру й особливо у моделі православ’я, та це не означає, що я відкидаю інші релігії, просто мені це найближче.

— За Сковородою дружба — це джерело радощів, а звідси — душевного здоров’я. Однак вибрати друзів треба дуже обачно, оминаючи підлабузників і криводушних.

Хто Ваші друзі? Чи багато від Вас відпало зрадників?

— Я потрапляв у скрутні ситуації, оскільки не відмовлявся від своїх поглядів. Найбільше на мене кричали ті, хто вірою і правдою служив режиму. Від Спілки письменників по бісектрисі містилося ЦК компартії України, туди колеги й “капали”: “Олійник щось перебирає міру зі своїм українством”. А потім ті ж самі, за перебудови, доскіпувалися: “Ви ж любите Україну?”. Я реагував: “А в чом є вопрос?” А що я мудріше міг сказати перекинчиком.

— В одному з пізніших послань Сковорода розповідає про зустріч із ченцем, якого страшенно мучить демон печалі, тобто біс меланхолії. “Давачи поради цій людині, я сам ледве не пропав. Дуже важливе значення має, з ким щоденно спілкуєшся і кого слухаєш. Бо поки ми слухаємо, ми їх дух в себе вираємо”.

Яка Ваша “технологія” боротьби зі скепсисом і песимізмом?

— Нема часу на ці психологічно-психічні стани, бо щодня турботи, події. Але коли дощова погода затягується, буває дуже сумно — за далеким світом дитинства і юності. А ось розпачу в мене нема, бо я знаю: ми переможемо.

— У багатьох напучуваннях Сковорода порівнює душу й тіло та їхні функції: “Обов’язково і саме щоденно підкидай у душу, як у шлунок, слово або вислів”, “...те, що побачиш і почуєш, перетворюєш у споживний і рятівний сік”. Про спілкування з різними людьми він каже: “Іжа добра, але що з того, якщо вона не подобається твоєму шлунку” тощо.

А яким чином Ви збагачували у суржикованому суспільстві свою поетичну мову? Як Ваше читання? Хто з сучасників живив чи живить Ваш словниковий запас?

— Завжди читав класику і своїх колег. Баба, дід, батько, мати і все довколишнє середовище формували мову. Я виріс в Україні українцем. Хоча з дитинства знав і російську мову, тому що батьки переїздили, тож доводилося спілкуватися по-різному. Але для мене не було проблеми з приводу рідної мови, бо цим повітрям дихаю.

Можливо, якісь мовні рецептори у мене більш розвинені, ніж в інших. Така професія. І не тільки професія, це моє життя.

— Я коли відчуваю, що мовне середовище деформує, беру твори Коцюбинського, Григора Тютюнника, поетів і вони повертають відчуття мови. А до яких імен звертається Ви?

— Мовна стихія Панаса Мирного лягає мені на серце, бо вона наших полтавських країв. Коцюбинський, безумовно, це вищий клас. Цікавий мовний аспект у Василя Земляка, колоритний варіант, аромат інший. Андрій Головка — прекрасний мовний ряд, пливе без натуги, без роблення. У Олеса Гончара розложиста мова, не скута умовностями і красивостями. У Михайла Стельмаха — соковита.

А Григор Тютюнник, я певен, входить якщо не в п’ятірку, то в десятку найкращих світових новелістів. На лапідарному квадраті відчуваєш таку глибину! В одному оповіданні можна проглянути історію народу, і його перспективу теж, хоч там невесело написа-

но. Євген Гуцало — мовний велетень, його твори пересипані метафорами і прислів’ями. Володимир Дрозд — справжній письменник. Валерій Шевчук. У нас літераторів вишого гатунку — дай Боже. Всіх не називатиму. Покоління шістдесятників дало візріц, які після люфт-паузи 20—40 років надали новий імпульс українській літературі, зокрема мовний.

— Як Ви примудряєтеся у важкі роки писати таку потужну молоду, інтелектуально-емоційну поезію, яка безупинно набирає висоту?

— Коли були у розквіті поети-шістдесятники, я віддав себе журналістиці, а це була сублімація енергії (сміється). Тому тепер я поезію видаю на-гора.

Деякі мої ровесники трошки здають, можливо, не треба все передавати в друк, хай полежить. А може, втратили безпосередність почуттів. Я не був пересичений такою свободою, як у них, тому в мене накопичилася енергія, я не опускаю себе.

— Щось свіже є на підході?

— Має вийти книжка нових поезій. Ось із неї вірш “Гонорар”: Молода гадючка на осонні Черевцем вляглася догори. Саме пообідньої пори Стрівсь поет її з творчого безсоння.

Проспівав пеан гнучкому тілу, Всю її розславив, молоду, Аж гадючка з насолоди мліла: — Я б тебе за ці слова-меди Вжалила, але скажи: куди? — Вжаль його, кумасю, у язык, — Виткнувсь вузь і за кущами зник.

— Якою є ситуація з висуненням Вас на Нобелівську премію? Адже Ви гідні її...

— Ну, невже я єдиний лишився з почуттям гумору?! Ви що? Тим паче, чого за цією премією так упадати? Вона переважно дається певній категорії людей, часто за національною ознакою. Пастернак її отримав, філологічний поет Бродський отримав. Шимборська...

А після видатних Шолохова і Буніна стосовно себе ліпше промовчу. Вони — величини!

До Нобелівської премії треба ставитися веселіше, тим паче, що у нас були справжні претенденти. Володимир Винниченко номінувався, і це був би справжній нобеліант. Микола Руденко за всіма параметрами підходить. Ліна Костенко. Я, звичайно, дав би її Григору Тютюннику.

Отже, є у нас гідні письменники. А ми — загал, працюємо у міру своїх сил і можливостей на рідну словесність, яка безсмертна, а ми в ній смертні.

Коли закрутилася історія довкола мене, я, по-перше, не дотямив. Потім полегшено зітхнув: пожартували — і все. Але! Подання на премію підписав, виявилось, сам Патон — оце для мене вищої проби нагорода. Я цього спочатку не знав. З’ясувалося, все серйозно. Удостойтись поваги від Патона, це таки відзнака! Бо це велетень.

— А хто Вас рекомендував до Спілки письменників України?

— Володимир Миколайович Сосюра, вважаю його класиком. А ще давали мені рекомендацію у Спілку Павло Усенко, критик Юрій Бурлай. А вводив у літературу Павло Григорович Тичина. Він — переконаний скovorодинець, серед його поем найфундаментальнішою можна вважати симфонію “Сковорода”, видану посмертно книгою значного обсягу. Писав її протягом чи не всього творчого життя.

Спілкувався і фотографував Володимир КОСКІН

Шоколад із присмаком гіркоти

Максим СТРИХА, доктор фізико-математичних наук

Упродовж останнього часу кондитерська корпорація “Roshen” стала об’єктом гострої атаки в соціальних мережах. Причина — стрімка й послідовна “русифікація” її продукції. На коробках цукерок і обгортках шоколаду українська присутня вже тільки на найнепомітнішому місці й дрібним петитом — поруч із молдавською й казахською...

Відповідаючи на закиди, президент корпорації В’ячеслав Москалевський публічно заявив, що українськомовні написи на їхніх виробках замінені на російськомовні з метою економії. Щоправда, замінено не на всіх, а на тих, які купують “і в Україні, і в Росії”: “Ми шукаємо ту мову, яка зрозуміла і там, і там”. При цьому п. Москалевський у простоті душевній, схоже, й не замислився, що такий “невідпорний” аргумент, безліч разів у різних варіантах використаний “обрусителями” всіх штибів, узгалі робить українську непотрібною — нікому, ніколи й ніде...

Отже, компанія з обсягом експорту в приблизно 400—450 мільйонів доларів на рік (про це з гордістю повідомив той-таки В. Москалевський) пошкодувала копійчаних витрат на обгортки й коробки для власних співвітчизників. Слід визнати: в цьому вона не самотня. Я не надто часто купую цукерки. Але зараз спеціально зайшов до найближчого міні-маркета, аби пересвідчитися: в кондитерському відділі українська вже майже зникла.

Ії вже давно немає на етикетках донецького “АВК” (колись, здається, вони були хоча б двомовними), нею принципово не користується новий і активно розкручуваний дніпропетровський “Любимов”, а ось тепер і продукція рідного “Roshen” маркована мовою, “зрозумілою і там, і там”. (Тож гостра реакція саме на “Roshen” пояснюється хіба тим, що його завісідники українських мереж вважали “своїм”, на відміну від тих-таки “АВК” і “Любимова”. А до зради “своїх” завше ставляться емоційно).

Тримаються поки лише “Корона” і львівський “Світоч”. Чи надовго?

В. Москалевський посилається на необхідність продавати продукцію в різних країнах. Хто ж проти цього? Але якщо говорити про світову практику, чому ж данським чи голландським фірмам (які широко виходять на англійський, французький чи німецький ринки) й на думку не спадає замінити в себе вдома данські чи голландські етикетки на “загальнозрозумілі”?

Причина — рівень загальної культури (данці й голландці, на відміну від багатьох наших співвітчизників, шануючи себе, “чужомовну” продукцію можуть і бойкотувати). А ще — національне законодавство, яке стоїть на сторожі прав (зокрема й мовних) своїх споживачів.

У нас натомість маємо закон Ківалова—Колесніченка, який віддає все на відкуп різним любимовим і москалевським (хоч “Roshen”, як випливає з інтерв’ю його президента, встиг русифікуватися ще в травні — отже, забув наперед паровоза, бо сумновідомий закон вступив у силу лише 10 серпня). Любимови й москалевські цим і користуються — адже “українці зрозуміють і російською”...

В. Москалевський з огидою назвав тих, хто закликає нині в соцмережах бойкотувати русифікований “Roshen”, “тролями”, і закликав оперувати винятково економічними категоріями.

Що ж, поговоримо і про це. Адже мова — це ще й економіка. Куплений цього ж дня моєю дружиною в доброму магазині німецький блендер (виявився негодящим!) в інструкції серед десятка європейських мов уже не містив української.

Отже, якийсь випускник-перекладач із київського, львівського чи харківського вишу вже не заробив грошей за цей переклад. А заробив (за російський переклад) винятково його московський чи пітерський колега. Адже німецький колега В. Москалевського теж прагне економити. І якщо українська держава не вимагає від нього інструкцій українською, він їх і не друкуватиме. “Зрозуміють і російською”. А просунуті — ще й англійською.

Правилами для іноземних експортерів мало б опікуватися Міністерство економічного розвитку, яке досі очолює (останні передпарламентські дні?) бос В. Москалевського Петро Порошенко. Але наш відомий шоколадний олігарх переймався, очевидно, іншими питаннями, як-от генерацією коштів на мажоритарну кампанію на Вінниччині. А тамтешні літні селяни голосують, як відомо, за гречку, а не за мову на етикетках...

У принципі, у цивілізованих державах для Москалевського й Порошенка (які завжди прагнуть заощадити на обгортках) є один єдиний стимул — закон. І тоді відразу знайдуться кошти на українськомовні коробки, на яких зараз стоїть “Ассорти” чи “Шоколадний замок”. І це навіть не призведе до скільки-небудь помітного зменшення добробуту згаданих достойників, який у десятки й сотні разів перевищує рівень доходів якогось українського фізика чи медика.

Але ближчим часом (попри всю рішучість хлопців зі “Свободи”) нормальний новий мовний закон нам ледве чи світить: арифметична більшість кнопок під пальцями регіоналів з комуністами. Отже, порятунок української мови — таки винятково справа суспільства і залежить від повсякденної позиції кожного з нас. Тому в уже згаданому міні-маркеті я відставив убік пакет “Муки пшеничної” (хоч, може, де-що й краще оформлений), і кинув у пластиковий кошик скромніше на вигляд “Борошно”.

Тож до відома В’ячеслава Москалевського з Петром Порошенком: до зміни їхньої мовної політики “Roshen” таки не купуватиму. Підтримуватиму іншого вітчизняного виробника. Той-таки “Світоч”. Чи “Корону”. Які коби ставляться до мене з повагою.

І насамперед — ще один суто економічний аргумент. Однією з найуспішніших кампаній у незалежній Україні стала свого часу кампанія “Купуй українське!” Вона була грамотно вибудована, зачіпала за живе і справді дозволила потіснити на ринку (насамперед продуктовому) відверто неякісні товари наших сусідів.

Сумніваюся, що ця кампанія була б такою ж успішною, якби її головне гасло звучало російською: “Покупай украинское!” В цьому була б така ж нещирість, як і в підкреслено російськомовних білбордах руху “Український вибор”.

Але облішко політичний проект, щодо позаукраїнського походження якого ніхто не має жодних сумнівів. І сподіваюся, що (з допомогою громадськості) нашим вишатає тактичними глуду пам’ятати про власного споживача. Який на емоційному рівні ледве чи відчує суттєву різницю між російськомовними коробками “Ассорти” виробництва того ж “Roshen” — і теж російськомовним експортним продуктом з Білорусі, який дедалі ширше заповнює український ринок (з якого колись кампанія “Купуй українське!” потіснила поляків).

“Усе найкраще зі свого творчого доробку Григорій Савич створив серед природи, на берегах річок, біля дерев...”

Сковородинськими шляхами Слобожанщини

3 грудня минає 290 років від дня народження видатного українського просвітителя, філософа і поета Григорія Савича Сковороди. Народився він у селі Чорнухи на Полтавщині, тут минуло його дитинство.

Та друга половина його життя (майже 35 років) пов'язана з Харковом і Харківщиною. Саме тут він сформувався як філософ і письменник, написав більшість своїх літературних і філософських творів.

Раїса ТАНАНА,
завідувач відділу Шевченківського національного заповідника, заслужений працівник культури України

Про переселення Григорія Савича на Слобожанщину й про вступ на посаду вчителя в Харківському колегіумі напише його перший біограф і учень М. Ковалинський: “...Сковорода вступив на посаду вчителя поезії в Харківській школі 1759 року. Його думки різко відрізнялися від звичайних, його світогляд, життя швидко звернули на себе увагу всього місцевого суспільства. Одягався він

ках, Великому Бурлуці, Куп'янську, Богодухові. Одним словом сходив майже всю Харківщину.

Та найчастіше зупинявся він у селі Бабах (тепер селище міського типу за 15 км від Харкова). Тут він бував у свого друга і учня по колегіуму Якова Правицького.

Саме в Бабах виник гурток послідовників Сковороди, які любовно переписували його твори, заборонені царською цензурою. У цьому селі Сковорода написав філософські трактати “Разговор дружеский о душевном мире”. А 1774 року уклав збірку “Басни Харьковские”, які ввійшли в історію літератури як пер-

лене місце видатного мислителя.

Там ростуть могутні дуби, розлогі клени, плакучі верби. Можливо, саме про це місце Григорій Савич напише:

*Стоит явор над водою
Все кивает головою,
Буйны ветры повевают,
Руки явору ломают,
А вербочки шумят низко
Волокут меня до сна.*

*Тут течет поточок близко,
Видно воду аж до дна.* (Г. С. Сковорода. Повне зібрання творів у 2-х томах. Т. 1. — К. — 1973. — С. 76.)

Є в Бабах ще одне місце, пов'язане з життям видатного філософа. У центрі селища стоїть колишній будинок Якова Правицького, а на ньому меморіальна дошка з написом: “У цій садибі жив у 70-х роках XVIII ст. український філософ Григорій Савич Сковорода”.

У Бабаївській середній школі є кімната-музей, присвячена видатному філософу. Вона створена за ініціативою та активною участю колишнього директора цієї школи Марії Іванівни Романенко та її чоловіка Леоніда Петровича Романенка (нині покійних). Та й не тільки в школі вони організували кімнату-музей. Леонід Петрович допоміг свого часу в організації фотовиставки до ювілею Г. С. Сковороди у музеї Кобзаря в Каневі, надіславши низку цікавих світлин.

Остання пристань філософа-мандрівника — село Пан-Іванівка (тепер Сковородинівка), розташоване за 50 км від Харкова. У цьому селі жив Андрій Іванович Ковалевський, батько учня Сковороди по колегіуму Петра Ковалевського, що на все життя зберіг любов і повагу до Григорія Савича, довго переховував його рукописи.

У родині Ковалевських, серед чудової природи Григорій Савич забував про всі свої негаразди і працював над останніми притчами, укладав збірки своїх філософських творів. І працював він, як і скрізь, не в будинку, а в парку на природі. Улюбленим його місцем була стара липа і крислатий дуб. Він так любив ці дерева, що навіть просив, аби після смерті

Могила філософа

його поховали під тією липою. І, очевидно, що саме цьому паніванівському парку Григорій Савич присвятив такі рядки:

*Пропадайте думи трудны,
Города премноголюдны!
А я с хлеба куском*

Умру на месте таком. (Сад Божественных песен. Песнь 13).

У Пан-Іванівці 10 листопада 1794 року Сковорода й помер. Виконуючи його волю, друзі поховали Григорія Савича в парку біля улюбленої липи.

Про останній день життя і смерті українського філософа збереглася в народі поетична згадка,

му національному заповіднику, мені теж доводилося бувати тут. 2007 року я брала участь у Всеукраїнській науковій конференції “Григорій Сковорода: глобальне і національне”, яка відбулася в Літературно-меморіальному музеї Г. С. Сковороди. Через три роки в цьому ж музеї відбулася п'ята Всеукраїнська наукова конференція “Григорій Сковорода: на зламі епох”, на якій я виступила з повідомленням “Вшанування пам'яті Г. С. Сковороди на батьківщині Т. Шевченка”.

Востаннє я побувала там на весні цього року, коли їздила у рідне село.

У глибокій шанобі схилила голову біля могили філософа. А вона дуже скромна: на ній лежить гранітний камінь із написом: “Мир ловил меня, но не поймал”. На надмогильній плиті завжди лежать живі квіти. По доріжці від могили пішла до 700-річного дуба, де колись фотографувалися з однокласниками. Звичайно, більша частина його вже суха. Він обгороджений металевою сіткою, на якій прикріплена табличка з написом: “Дуб-велетень, під яким любив працювати Григорій Сковорода”.

стежкою, обсадженою з обох боків липами, пішла від дуба до колишнього будинку А. І. Ковалевського, в якому створили літературно-меморіальний музей філософа. У чотирьох кімнатах представлено експонати, що розповідають про життєвий і творчий шлях Григорія Савича.

Особливе враження справляє відтворена меморіальна кімната, у якій жив і помер філософ. Тут величезна книжкова шафа, у якій лежать рукописи, книги, гусячі пера. У кімнаті стоїть дерев'яне ліжко, накрите домотканним рядном, скриня Ковалевських, якою користувався Сковорода. На стіні — селянська свита. Споглядаючи експозицію, здається, що Григорій Савич ненадовго вийшов із цієї кімнати і ось-ось повернеться.

Неподалік від музею стоїть бронзове погруддя видатного філософа. Обличчям він повернутий до сільської вулиці, до кожного, хто приходить до Сковородинівки. Приходить, щоб віддати шану світлій пам'яті українського філософа-просвітителя, пройтись стежками, якими колись ходив він, перейнятися любов'ю до людей, яку він носив у своєму серці.

Садиба, в якій у 70-х роках XVIII ст. мешкав Григорій Сковорода

звичайно... для сну відділяв від свого часу не більше чотирьох годин; прокидався до зорі і коли дозволяла погода, завжди ходив пішки за місто прогулятися на свіжому повітрі... Завжди веселий, бадьорий, легкий, рухливий, балакучий, ...поштивий до кожного стану людей... відвідував хворих, поділяв останнє з убогими”.

Харківський колегіум, куди прийшов працювати Григорій Савич — “це славетний тоді колегіум... В ньому викладалися не лише духовні, але й світські науки, старі й нові мови...”

У цьому колегіумі Григорій Сковорода пропрацював чотири роки (з перервами). Студенти його дуже поважали. Та все-таки Григорій Савич змушений був покинути роботу в колегіумі, адже за існуючими правилами тут могли працювати священники або ченці, а він відмовився приймати духовний сан.

Решту свого життя він провів як філософ-мандрівник, поет, учитель простого люду.

Найбільше мандрував філософ Харківщиною. Він сходив її з краю в край в останню третину свого життя. “Україну Слобідську він ставив вище Малоросії за повітря і воду. Річки майже всі цвітуть у Малоросії, чому й повітря гниле. Він, звичайно, називав Малоросію матір'ю, бо родився там, а Україну Слобідську — тіткою, тому що мешкав у ній і любив її”, — писав М. Ковалинський.

На Харківщині Григорій Савич побував у багатьох місцях: Мерефі, Куряжі, Основі, Бабах, Вільшані, Пан-Іванівці (тепер Сковородинівка), Довжик, Вал-

ші українські байки. Саме Бабаї вважають батьківщиною української байки.

Усе краще зі свого поетичного й філософського доробку Григорій Савич створив серед природи, на берегах річок, біля джерел. Зокрема і в Бабах у нього було улюблене місце в лісі біля невеличкого джерела. Тепер на тому місці стоїть криниця, яку люди називають “Холодна Сковородинська”.

Мені пощастило неодноразово там бувати, адже після закінчення Харківського педагогічного інституту ім. Сковороди (тепер університет) за направленням я працювала вчителем української мови і літератури в Бабаївській середній школі. І завжди, будучи з дітьми в лісі на екскурсії, ми захоплювалися тією чарівною природою, яка оточувала улюб-

Криниця в лісі, яку люди називають “Холодна Сковородинська”

Дуб-велетень, під яким любив працювати Г. Сковорода

яку протягом багатьох років розповідав добровільний екскурсовод заповідника старий колгоспник Юхим Семенович Деряга.

І я мала нагоду слухати розповіді цього чоловіка. Адже народилася і виросла за 2 км від Сковородинівки. І щоразу після закінчення навчального року ми класом ходили до Сковородинівки вклонитися могилі філософа-мислителя. Та найбільше мені запам'яталося, як ми всім класом (9 учнів) заходили в дупло дуба, у якому свого часу переховувався Григорій Савич від “злого ока”. Завжди коло нього фотографувалися. Навдовго закарбувалися в моїй пам'яті розповіді того дідуся, який мав прекрасну пам'ять, знав байки та вірші Сковороди.

Пізніше, навчаючись у Харківському педагогічному інституті ім. Г. С. Сковороди, я знову мала нагоду бувати в Сковородинівці, яка змінювалася на очах.

Працюючи в Шевченківсько-

«Містечко Брусилів та його околиці»

Василь СТАШУК,
письменник, завідувач Брусилівсько-го історичного музею ім. І. Огієнка

11 років тому, 2001-го, з ініціативи М. С. Тимошика започатковано бібліотечну серію фундації імені Митрополита Іларіона (Огієнка) “Запізніле вороття”. Відтоді у світ вийшли огієнкові праці “Українське монашество”, “Тарас Шевченко”, “Розп’ятий Мазепа”, “Богдан Хмельницький”, “Рятування України”, “Історія української літературної мови”, “Українська культура”, “Слово про Ігорів похід”, “Рідна мова” — усіх понад двадцять видань, що лягли у підвалини розбудови української культури й духовності.

Нове видання увібрало в себе історико-краєзнавчі нариси Огієнка про малу батьківщину, що друкувалися російською мовою в повітовій газеті “Радомишлянин” упродовж 1913 року.

Як зазначає упорядник, вибір майбутнім ученим цієї газети для публікації своїх краєзнавчих текстів не випадковий. Це була проурядова газета. Тому автор сподівався, що цензурне відомство не буде так прискіпливо і підозріло ставитися до перевірки публікації, та ще й провінційної офіційної газетки, як це воно робило з українською пресою: “Громадською думкою”, а потім “Радою”.

Як Огієнко любив рідний край, засвідчують такі його слова: “Немає в людини нічого милішого над свою Батьківщину, над свою рідну землю! Де хто народився, де провів свої безтурботні дитячі роки, до тієї землі прив’язується він усією душею на ціле життя. А хто змушений був відірватися від своєї рідної землі, той мріє завжди про неї, як про святість найбільшу. І багато людей, помираючи на чужині, просять покласти їм у домовину бодай грудочку рідної землі з святої Батьківщини...”

У цих словах — біль і ностальгія за рідним краєм, за давньою землею предків, що не полишали його все життя. На стародавність виникнення Брусилова вказує, зокрема, одне з урочищ — Батієве. Тут, за переказами, було зруйноване під час татарських набігів давнє руське поселення.

Так називається книжка нарисів нашого великого земляка І. І. Огієнка (Митрополита Іларіона), яка нещодавно побачила світ завдяки багаторічній і наполегливій праці Фундації його імені. Книжку впорядкував і прокоментував перший лауреат Всеукраїнської премії імені І. Огієнка, професор М. С. Тимошик. А вийшла вона за сприяння одного з огієнкових родичів, президента Національного олімпійського комітету, олімпійського чемпіона, Героя України С. Н. Бубки.

Безперечно, назву Брусилів тлумачать по-різному. Одні вказують, що це місто, “віддавна вкрите віковими лісами”, вело широку торгівлю брусами і взагалі лісовими матеріалами — ось від цих брусів і місто було назване Брусилівом. Є й інші пояснення назви: саме нинішній Брусилів був колись побудований на палях, на брусах (їх інколи й тепер знаходять під час розкопок) — ось від цих брусів місто одержало свою назву. Але, як стверджує Огієнко, правильнішим видається таке пояснення: він отримав свою назву від першого власника його на прізвище Брусилівський.

Гортаючи сторінки книги, бачимо свою історію, яку творили наші далекі пращури. Маємо пам’ятати, що 8 лютого 1585 року грамотою польського короля Стефана Баторія Брусиліву надали Магдебурзьке право, що дозволило подвоїти число ярмарків на рік — мати їх чо-

тири замість попередніх двох, торги залишалися, як і раніше, щотижневими. Самому Бутовичу, який був володарем у Брусиліві, Баторій надав право брати на свою користь мито з усіх товарів і продуктів, що привозилися для продажу до Брусилова. Крім того, Баторій звільнив тих, хто оселився у Брусиліві, від усіляких податків на 18 років. Брусилів був урятований. Пільгова грамота повернула до себе людей і містечко, розорене татарами, незабаром знову заселили.

І. Огієнко немало сторінок присвятив Коліївщині, що безпосередньо торкнулася і Брусилівщини. Зацікавлений читач знайде розповіді про ватажків повстання Залізняка, Неживого, Швачки, Бондаренка, про якого згадується і в творчості Т. Г. Шевченка, який свого часу також побував у Брусиліві.

У книжці можна знайти цікаві розповіді про околиці Брусилова, зокрема про Осівці, Озеряни, Карабачин, Водотії, Болячів, Морозівку, Соловіївку, Дивин, Дубрівку...

Віддавна у Брусиліві мешкали люди, які вірили в Бога, жили, як і належить християнам. Через поділ містечка на дві частини в Брусиліві з давніх-давен були Вознесенська і Воскресенська церкви. Теперішня Воскресенська церква давніша від Вознесенської. Коли її побудували — невідомо. Імовірно, ще від часу заснування Брусилова.

Як пише Огієнко, теперішня церква збудована 1711 року — позаминулого року їй виповнилося

двісті літ. Багато що свідчить про те, що вона колись була уніатською. Між іншим, від уніатської пори берглася золота чаша з польським написом. Церква зведена в старому українському стилі. Парафіян у ній було близько 1700.

Населення у Брусиліві здебільшого було освічене. Адже тут з давніх-давен існували дві братські школи. Воскресенська братська школа розміщувалася праворуч від дзвіниці, біля цвинтаря, на землі, вільній від двірських повинностей. Збудована вона була ще 1738 року. Школа утримувалася коштом церковного братства, а також славного “Молодецького братства”.

Друга братська школа, Вознесенська, розташовувалася на південному куті цвинтаря біля Вознесенської церкви. Це була невелика хата з коморою через сіни. У школі цій урядував дяк, який учив дітей молитов і заповідей, а також чотирьох символів віри.

Ось ці дві братські школи задовольняли потяг брусилівців до освіти. Школи були цілковито вільними. Дяк залежав лише від братства, від якого отримував і винагороду за свою працю. Самі ж учні за навчання нічого не платили, школа була вседоступною, безкоштовною.

Органічним доповненням упорядкованої М. С. Тимошиком чергової книжки Огієнка є журналістський доробок автора з часів його співробітництва з “Громадською думкою” і “Радою”. У цьому розділі цікаві матеріали про те, як у Брусиліві читали Шевченка, про українську самосвідомість селян, про літопис страйкового руху на Брусилівщині тощо.

Таким чином маємо прекрасну можливість на прикладах із життя Брусилова та його околиць довідатися про широку, а головне, достовірну картину з життя українського села початку ХХ ст. А історико-краєзнавча розвідка дає багато цікавого матеріалу з біографії провінційного містечка ще з сивої давнини. Тож книжка Огієнка стане в пригоді всім, хто не цурається й шанує свій рід, кому небайдужа рідна сторона, а головне — майбутнє нашої держави.

Найвищий суд — власна совість...

Онкович Д. Совість. — К., 2011. — 168 с.

Володимир БУЗЕЙЧУК

Не часто доводиться читати вірші, які справляють враження афоризмів, сповнених добротою і життєвою мудрістю. Я до таких віршів зарахував би поезії Дмитра Онковича зі збірки, що отримала промовисту назву “Совість”.

Видання збірки має цікаву передісторію. У неї був шанс вийти друком раніше коштом одного спонсора. Книжка разом із кількома іншими вже була підготовлена до друку, але Дмитро Юліанович, дізнавшись, хто фінансуватиме видання, відмовився від публікації. Не схотів за невід’яким чином нажити гроші видавати “Совість”...

А й у самій книжці можна знайти пояснення такого вчинку:

*Він тисячі найвних обібрав
І лиш одному в шапку
привселюдно кинув.*

*І замість того, “щоб ти, злодій,
згинув”,
Хтось “благодійником” його
назвав!*

Не любив Дмитро Онкович непорядних людей. Не любив “друзів”, які не були друзями, а лиш пристосуванцями, здатними зрадити будь-якої миті. Цій темі — дружбі, друзям, стосункам між людьми — присвячена значна частина віршів, опублікованих у збірці. Хіба ж не мудрі ось такі слова:

*Сто друзів,
Та ще надійних,
Щирих.
Чого бажать, допоки і не вмру?!
Якщо не сто,*

*Ну,
То бодай чотири —
Оті, що винесуть труну...*

І таке ставлення до друзів, взагалі до людей, перегукується з твердим переконанням поета, що “Найвищий суд — то власна моя совість”. Бо занадто вже багато з’явилося людей з атрофованою совістю. Найприкріше, що й серед старшого покоління, котре мало б власним прикладом виховувати молодь. А виявляється, що матеріальні блага важливіші за духовність...

*Був поет,
І поета не стало —
Намазали губи
Поетові салом...*

І вже поет догоджає владоможцям чи олігархам... Важко уявити в такій ролі Дмитра Онковича. І — як же ж ці рядки резонують зі словами ще однієї порядної людини — Анатолія Дімарова: “Письменник повинен бути в опозиції до влади, завжди. Навіть до найкращої влади він повинен бути в опозиції”.

Багато віршів із тих, що увійшли до збірки, присвячені дитячим спогадам. Дмитро Юліанович був “дитиною війни”, на його долю випало лихоліття Другої світової, голод 1947-го. Тяжкі спогади і не менш тяжкі рядки... Але саме такі поезії — від першої особи, де говорять серце і душа, — дають змогу відчувати й усвідомити минуле своїх предків, свого народу. Згадати батьків... Подумати про маму...

Мама — одна з головних героїнь творів Дмитра Онковича. Мамі присвячені й окремі вірші, і поеми. І такою теплою віє від цих рядків, такою любов’ю, що рука мимоволі тягнеться до телефону: подзвонити мамі, запитати про здоров’я, сказати, що люблю...

Поезія Дмитра Юліановича Онковича — витончена й колоритна, мелодійна й доступна — здатна викликати в читача справжні невідомі емоції, взяти за живе і змусити думати. Думати про те, що Поет утверджував кожним рядком, кожним словом — правду, дружбу, людяність, порядність...

Маргарита ДОВГАНЬ,
м. Київ

Вони нам світять...

Слові — похід крізь муки і страждання до Світа.

Про десятиліття страждань у тюрмах, концтаборах і засланнях сильніше, як сказав священик — поет Ярослав Лесів (1945—1991 рр.), і не скажеш:

*Мамо, душа моя —
Спасителя розп’ятого рана.*

Але і в чорні, безпросвітні часи поети працювали і боролися:

*Та вперто камінь двигає Сізіф,
Хоч на вершині височить
розп’яття,*

*Під ним розпалене багаття,
Та понад всім — величний міф.*

(“Людство”. Зеновій Красівський, роки життя 1929—1991)

Книга написана стисло. Але в ній так багато сказано! Все те викладено на папір серцем авторки, яка добре знала і Зеновія, й отця Ярослава. Тут і проблеми української національної ідентичності в 60—80 рр. ХХ століття, і пошук названими поетами національної та особистої ідентичності, осмислення їхньої творчості як життєвого подвигу, невольничка, релігійна лірика, теми Батьківщини, дому, рідної мови, врешті — вічна тема Любви, інтимна лірика, без якої важко уявити поезію.

По трагічній загибелі 2 лютого 1986 р. любої дружини Оленки Антонів Зеновій написав:

Молюсь. В скорботі спалюю свічки.

*Тебе нема. Як страшно!
Як жорстоко!*

*Стою мов перст —
безмежно самотній*

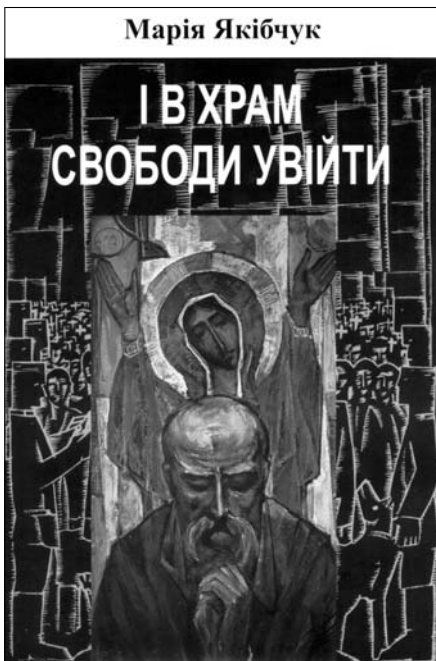
І скакую, як ті свічки!

Як сказала авторка книжки, у цьому вірші поет, мабуть, дуже наблизився до Бога...

В інтимній поезії Я. Лесіва пані Марія тонко помітила атмосферу тривожності, поетичної готовності кинутись у вир боротьби:

*Я один, ти одна,
Сто розлук і утрат,
За хрестами вікна —
Неба чорний квадрат,
Утікаю у сон —
Зазиває вікно,
Серцем б’юсь напролом —
Не розбити. Не дано!*

Книгу збагачують добрі, теплі світлини. Тут є портрети Зеновія і Ярослава, зокрема портрет Красівського роботи Опанаса Заливахи, одна з його ілюстрацій до книжки по-

ета “Невольницькі плачі”, фотографії його коханої дружини Оленки Антонів — доброго янгола й помічника.

Спасибі Вам, Маріє Якібчук, за мудру і світлу книгу про двох незламних українців, поетів-дисидентів, домінантою життя яких була Свобода і боротьба за неї. Вони воістину ввійшли у Храм. І вони нам світять...

Натхненні світлом

Роздуми на виставці «День Свободи»

Художник Олександр Мельник зупинився, розчищаючи землю під майбутні квітники, спокійно застромив лопату в сніговий замет: ось уже на підході донька з оберемком бузкових квітів, тож молоде покоління продовжить батьківську справу. Тоді уважно подивився в залу імені Олени Замостян Києво-Могилянської академії, побачив усіх, хто зібрався на відкриття виставки “День Свободи” і, переступивши через раму, спокійно зійшов зі свого полотна на білу підлогу й привітався з нами.

Ганна КОЗАЧЕНКО,
член правління Українського
фонду культури

Тут уже були художники-патріоти, керівники і студенти Могилянки, письменники, журналісти, гості із Санкт-Петербурга, громадські діячі.

Вразила цікаво вибудована експозиція. Здавалося, ніби ху-

Приурочена до дня початку Помаранчевої революції виставка “День Свободи”, створена на тихий поклик Олександра Мельника, — свідомо нагода осмислити минуле й сучасне. Існує навіть версія, ніби Помаранчева революція була політтехнологією, щоб за будь-яких обставин люди вже не вийшли на майдан. Несправджені сподівання, обманута

на Майдан, але створити барикади між молодими співвітчизниками жодним політтехнологам не вдалося.

Дивовижний портрет “Діда Ліксандра (Мельника)”, створений М. Стороженком 1976 року, має що сказати нащадкам. Мудрість народна — синонім всебачення — у його очах. Так, сталінськими голодоморами і катівнями ГУЛАГу понівечено генетичний код нації — але не знищено! Придушуваний і досі народ не втратив здатності любити й мислити, відстоювати свою громадянську позицію і народжувати, виховувати вільних людей — тому живе нині і житиме в майбутньому.

Марина Соченко нагадала картиною “День викупу”, що свободу належить виборювати, інакше... Ні, не повториться “Биківня” (на те й працює художник Петро Малишко), більше не буде “Свята гора засіяна гілзами” (картина Ніни Денисової), адже знаково зафіксовані в мистецькому творі, вони залишаються в історії, і не буде тим подіям вороття.

Багатокрило тріпоче “Птах” Анастасії Мельник, милуються яскравими спалахами в небі молодята (“Салют над морем” Миколи Данченка) і простують у справді світле майбутнє душі-постаті в картинах Петра Гончара, Олександра Олійника, в скульптурах Миколи Білика, Василя Бика, Михайла Горлового й навіть на голбелені Марії Литовченко. Бо ми — “Незламні”; цей твір Валерія Франчука значущий не самою лише художньою виразністю, а й матеріалом: із рештків дерева, обрізків од підрамників постали образи людей — свідченням нашої незнищенності.

...Утім, перемовлялися не ли-

Василь Забашта. “Пора... Пробуджений Мамай”. 2011 р.

ше твори. Перед картиною “Земне й небесне (Різдво)” Віри Барінової-Кулеби, ніби спираючись на неї невидимими крилами, зверталися один до одного і до всієї громади дорослі промовці, раді з такої нагоди чесного спілкування. А тим часом школярик Мирослав Соченко намалював собі Тарасову Могилу — спогад про недавню мандрівку до Чернечої Гори, та й бавився між експонатів. Думалося, споглядаючи юного художника, що саме так (на радість Ангелу) підросте немовля, що його мама голубить у полі під копицею, — настільки живо й талановито написала оте Різдво В. І. Барінова-Кулеба.

Читачі “Слова Просвіти” знають “Щоденник дерева” Катерини Ткаченко: зі стигматів на ру-

красне. Його треба “Чекати” й сприймати, — каже сьогодні картиною Наталія Мелес; Ганна Фурс іще 2009-го вловила і втілила цей новий “Подих” і “Порух”.

Попри навалу інформаційної агресії — цих судом людського прощарку боягузів, котрим Світло страшніше за пекельний вогонь, — нове покоління здатне мислити вищими категоріями й відчувати світлішими почуттями. Ні, не Всевишній пересіює людей — кого куди по завершенні земного шляху. Це наші думки і вчинки визначають подальші позаземні шляхи. Хто оступився, тому доступне “Каяття” (картина Володимира Пасівенка), а хто свідомо відступився, надавши перевагу темряві перед Променистим Людством, той вічно нестиме тягар власних вчинків.

“День Свободи” не міг не виникнути в залі імені Олени Замостян. Тут унікальне місце сили. За одним із переказів ще в дохристиянську добу на березі Почайни було збудовано дерев’яну церкву — для купців і дипломатичних місій — на честь святого Миколи, єпископа Мір Лікійських (тепер тут у споруді українського бароко церква Миколи Набережного УАПЦ, дзвіниця висвячена як храм Святих Новомучеників Українських). Поряд — якраз навпроти входу у виставковий залу — Іллінська церква, перша з церков, зведених за наказом князя Володимира-Хрестителя. Посередині між ними камінний хрест із написом: “Тим, що поклали життя на вівтар України” — перший за часів Незалежності пам’ятний знак, встановлений Українським фондом культури. Його торкається віттям потужний дуб — із того жолудя, що ліг у землю 24 серпня 1991 року.

На хвилі вимріяної Свободи відроджена зусиллями багатьох патріотів Києво-Могилянська академія є символом і осередком всевітньої української культури. Виставка “День Свободи” — один із послідовних, несхибних проектів Олександра Мельника — це справді яскрава і втішна подія в поствиборчі дні. Адже сьогодні, коли “Пан Дука” намагається панувати над наукою, виробництвом, сільським господарством, у світі Україна може пишатися мистецтвом і митцями — художниками, музикантами, співаками, письменниками — тобто людьми внутрішньо вільними, чий серця за будь-яких обставин пульсують “далеким зорям: Свободи повік не скорити!”

На відкритті виставки.
Олесь Шевченко і Олександр Мельник

дожні твори внутрішньо вільних людей без сторонньої участі, на власний розсуд розмістилися в залі й перемовляються між собою, набувши самостійного, окремого від авторів життя. Містичний помаранчевий вершник на полотні (“Вісник” Володимира Гарбуза), мов із темного марева проявлюваний, і наче з білого неба — в реальний світ на баскому коні помолоділий Леонід Гопанчук (“Ми вільні...” відповідь Ежи Гофману) вітали одне одного. Козак Мамай на картині “Пора” Василя Забашти пробував, чи гостра шабля, його побратим пензля Василя Копайгоренка та й “Залізняк” Феодосія Гуменюка невелику думу думали — про нашу з вами свободу.

Кожен — і в житті, і в творчості — вільний, то й тлумачить поняття “Свобода” по-своєму. Богдан Ткачик прийшов із Тернополя на відкриття цієї виставки і переконався, що його картина “Круг містечка Берестечка...” лікує нас від забудькуватості. На те і є наука історія, щоб із найстрашнішого, пізнавши його, людство робило правильні висновки. “Сліпці” Олеся Солов’я (1996 р.) і донині, на жаль, актуальні. Час уже суспільству прозріти, а воно ще й досі борсається, намагаючись подолати навалу брехні, драма що знак серпа і молота поступився Тризубу. Не подолано страх, іще немає згуртованості, яка вирізняє, породить світлого, сильного, безкорисливого лідера, здатного повести народ дорогою Світла.

надія на позитивні зміни в суспільстві (ніде правди діти) породжують зневіру. Песимісти підозрюють, що запущено було генератори для маніпулювання людською свідомістю, як до того працювали вони біля Софії, щоб чинити колотнечі, аж поки реконструкція площі знесла підозрілі кіоски з кабелями, що вели під землю — й невідомо куди. Але в наметах на холодному Хрещатику тоді панувала справжня Любов, було непідробне Братерство. Голодного, промерзлого донеччанина оточили помаранчеві однолітки, привели до свого багаття, нагодували, хтось дав свого светра, хтось — куртку. Хоча різні погляди й уподобання привели їх

Олександр Мельник. “Пора”. 2005 р.

Леонід Гопанчук. “Ми вільні...” відповідь Ежи Гофману.
2002 р.

ках і ногах, із самого серця пробилися квітучі пагони, щоб гарнішою, веселішою стала рідна земля. Оця християнська жертвенність молодого художника — вияв одного з космічних законів.

Космос на виставці “День Свободи” присутній безпосереднім звертанням. “Останній промінь” Костянтина Косаревського і “Пульсар” Василя Корчинського (разом із дивовижними його витинанками на тему трипільської культури) сьогодні можна сприймати і як узагальнення перехідної космічної епохи. Поки дехто тлумачить календар племені майя, митці фіксують завершення епохи темряви. Рух небесних світил відбувається силою Любові. Змінюється з ним і Людина. Цьогорічний диптих Ярослава Задворного “Метагалактика” виявляє нові здатності людини мандрувати поза тілом і поза Сонячною системою. Царю Небесний! — як Нетоварне Світло зумів художник передати олійними фарбами! Із серцевини метагалактики йде до нас нове і пре-

Микола ЦИМБАЛЮК,
завідувач відділу культури

“Мені подобається “Слово Просвіти”...”, — читаємо в соціальних комп’ютерних мережах. І кількість тих, хто надсилає нам ці сигнали споріднених душ, щодня тільки збільшується.

Чи не вперше за останні двадцять років (після початку 1990-х) довіру до друкованого слова ми, журналісти, відчули й побачили влітку цього року під час “мовного майдану”. І не стільки взагалі до ЗМІ, скільки безпосередньо до нашого тижневика “Слово Просвіти”. Учасники акції протесту і голодування біля Українського дому проти антиконституційного, антидержавного закону “Про засади державної мовної політики” не просто переглядали наше з Вами, шановний читачу, “Слово”, а перчитували від першої до останньої сторінки. І це не тільки збіг обставин. Зрештою, тижневик став — і завжди був — найпопулярнішим і незмінним захисником української мови, національної культури й духовності. І хоча на першій шпальті під логотипом значиться “культурологічний”, будь-який читач завжди знаходить у розумних межах цікаві й ґрунтовні публікації на теми політики, соціальні, економічні, міжнародного життя тощо. “Слово Просвіти” незмінно тримає руку на пульсі національного життя, цураючись “жовтизни”, дешевого популізму та продажності.

Це засвідчує й редакційна пошта. Щодня редакція отримує з різних куточків України, а нерідко й з-за кордону по кілька десятків листів поштою від читачів, не враховуючи сотні тих, що надходять на електронну адресу. Тож політику нашого видання формують не лише програмні засади просвітянської організації, а й смаки і вподобання наших передплатників. Наприклад, ще тільки-но злочасний законопроект “Про засади антиукраїнської антидержавної мовної політики”, як охрестили його українці, заре-

Передплата триває. Долучайтесь!

Серія “Бібліотека
“Слова Просвіти”

Юрій Мушкетик
Україна над прірвою

БЕЗ МОВИ —
НЕМАЄ НАЦІЇ

М. Шевченка

Олег Чорногуз
Куди вас несе, брати наші?

На пошану творчості
Ліви Хрещатик

ШЕВЧЕНКІАНА

ЕВГЕН ДУДАР

ГЛУХИЙ КУТ
МАЛОРОСІЙСТВА

ІУДИН ГРІШ

2012

Якщо Вас
зацікавили
наші видання -
звертайтеся за тел.: (044)279-49-29

2011

Вона як талісман

Духовні оберіги
Рідного краю

Лица
Української
національної ідеї

естрували у Верховній Раді, як тижневик із числа в число почав друкувати думки, відгуки, оцінки, прогнози пересічних громадян, експертів, політиків, відомих науковців. Такої об’єктивної, глибокої, різноманітної інформації щодо акту зради національних інтересів, що готувався тоді провладною більшістю, не друкувала жодна газета України. Для мудрої влади це могло б послужити вагомим підставою для мудрого рішення. Але, на жаль, “поняття” і “мудрість” мають різну природу.

Остання категорія пов’язана з широкою, з домінуючою часткою національної, культурою. У цьому можна пересвідчитися на нашому читачському заголові. Він, наш читач, як один розумний, активний, невтомний на ниві духовної праці, небайдужий, справжній патріот свого народу й дер-

жави. І не може мовчати, не може бути безсловесним споглядачем. Такими, наприклад, є в житті і постають на сторінках нашої газети Марія Олійник із Донбасу, Світлана Орел із Кіровоградщини, Володимир Семистяга з Луганщини, Володимир Ференц з Івано-Франківщини, Олег Гринів зі Львова, Святослав Васильчук із Житомирщини, професор Іван Юшук і академік Любомир Пиріг із Києва й сотні інших наших найактивніших авторів. У їхніх публікаціях, як у краплині води, відзеркалюється все розмаїття нашого непростого життя. Завдяки їм “Слово Просвіти”, а відтак і наш читач постійно отримує найсвіжішу, неупереджену інформацію з перших рук, допомагає кожному перебувати не на узбіччі, а в епіцентрі, у вирі життя.

Тижневик заслужено завою-

вав славу видання, що дає широку панораму культурно-мистецького життя України. Зрештою, серед відомих і шанованих культурних, науково-педагогічних, громадських, та й, ніде правди діти, — політичних діячів немає жодного, хто не вважав би за честь виступити чи зустрітися з нашими читачами на сторінках “Слова Просвіти”. У році, що минає, тижневик неодноразово публікував Івана Драча, Михайла Слабошпицького, Наталку Поклад, Миколу Жулинського, Павла Гриценка, Василя Овсієнка, Івана Зайця, Ярослава Кендзьора та багатьох інших. У році наступному, 2013-му, ця традиція зберігатиметься і розвиватиметься.

Широкий і схвальний відгук у наших читачів дістала вже традиційна рубрика “Стріла”, де публікуються справжні перлини укра-

їнської поезії. Упорядник і автор літературно-критичних розвідок, що завжди передують добіркам віршів, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка Володимир Базилевський їх продовжить. Більше того, редакція “Слова Просвіти” запланувала видати у бібліотечній “СП” наступного року вже опубліковані матеріали у цій рубриці окремою книжкою. Це буде така собі розкішно-вишукана антологія української поезії, яку матиме змогу отримати наш читач. До речі, у серії “Бібліотека “Слова Просвіти”, яка отримала гарячу підтримку її шанувальників, цього року видані книжки журналіста, літературного критика Анатолія Шевченка “Глухий кут малоросійства” (публіцистика, спогади); “Лицар української національної ідеї” Олексія Микитенка (присвячена відомому українському громадському і державному діячеві, науковцю й педагогу, публіцисту й письменнику Анатолію Погрібному); “Іудин гріш” Євгена Дудара (куди увійшли не лише найновіші “Хроніки хутора “Мозамбік”). Ці та інші книжки Ви, шановний читачу, можете отримати в подарунок, передплативши “СП”.

Не менш насиченими будуть наступного року публікації “Слова Просвіти” про презентації найновіших книжкових видань, мистецькі виставки, музично-концертні прем’єри і фестивалі. Цікавими і такими, про що не довідається в інших виданнях, залишатимуться краєзнавчі публікації з усіх куточків нашої України. Але про це та багато іншого, про що допіру не розповім (який же матеріал без інтриги), наші читачі довідуватимуться обов’язково. Звичайно, за умови, що наша словопросвітня читачка спільнота не лише збережеться, а й подвоїться..., а краще — удесятикратиться. Одне слово, примножуватиметься.

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА — 2013

Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617, сторінка 71 в “Каталозі”

на 1 місяць	9 грн 37 коп.	на півроку	53 грн 37 коп.
на 3 місяці	27 грн 51 коп.	на рік	105 грн 54 коп.

Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — Ваша газета!

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступники головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47,
Євген БУКЕТ
279-39-55

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
Відділ просвітнянської роботи
Надія КИР’ЯН
270-55-57
Відділ культури
Микола ЦИМБАЛЮК
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69
Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК,
Олексій ЯЩУК
278-63-69

Кореспондент
Уляна ВОЛКОВСЬКА

Черговий редактор
Микола ЦИМБАЛЮК
Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Видруковано з готових фотоформ у
ТОВ “Поліграфцентр” у середу.

Наклад у листопаді — 18 800

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.
Відповідальність за достовірність

інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов’язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

Народність, досконалість форми, мелодизм...

Це основні композиторські начала творчого “я” Віталія КИРЕЙКА, якому ось-ось виповниться 86 років. Митець занурений у класико-романтичні підвалини української академічної музики. Мелодизм його творів наближений до народнопісенного, а весь доробок (близько 280 різножанрових музичних творів) наповнений ідеями гуманізму та просвітництва. Віталій Дмитрович неабияк переймається через занепад української духовності...

— Вас називають “останнім романтиком українського мелосу”. Що впливало на становлення Вашого музичного мислення?

— Я маю добру композиторську школу. Мій педагог — композитор Л. Ревуцький. Взагалі у ті повоєнні часи композиторська кафедра нашої консерваторії була неповторна і високопрофесійна. Б. Лятошинський, Г. Таранов викладали інструментування, М. Вериківський — гармонію, М. Скорульський — читання партитур, М. Вілінський вів аналіз музичних форм.

Моя музика — насамперед мелодизм. Дуже важливо, щоб гармонія була цікавою, багатою на прийоми музичної мови (модуляції, перехід у різні тональності), щоб була вільна поліфонія. Моя база, окрім оволодіння класичною романтичною сучасною музикою, і українською, і російською, і західноєвропейською, нарівні з питанням майстерності — народність. А ще захоплювався театром, образотворчим мистецтвом, літературою. Я написав понад 100 романсів на поезії Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Рильського, П. Тичини, А. Малишка, А. Німенка, Наталки Поклад, також хорові твори, романси на слова Й. Гете, М. Танка, Я. Коласа, Я. Купали та інших.

— Але витокі всього найкращого починаються з дитинства...

— Я виріс на народних піснях. Коли народилася сестра, я чув, як мама співала колискових пісень. Мій тато був поціновувачем музики. Хоч у якому б селі ми мешкали, він організовував хорові колективи. Я слухав обробки народних пісень М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, М. Вериківського, П. Козицького. За те, що батько керував хором у нашому с. Широке Дніпропетровської області, партійне керівництво звинуватило його у церковщині, бо в їхньому розумінні хор — це те, що співають у церкві. Тому батько змушений був переїхати в с. Могилів на Дніпропетровщині, де також організував сільський хор, але партійне керівництво не лишило його в спокої. Тато переїхав у Царичанку, а потім на Полтавщину у м. Кобеляки.

Нотну грамоту мені показав мій тато, коли мені не було семи років. У нас вдома була американська фісгармонія і скрипка. Батько у Дніпродзержинську встиг рік чи два провчитися у музтехнікумі. Він знав елементарну теорію музики, вчився гри на фортепіано і скрипці, але це була маленька, непрофесійна школа. Я вже розвивався як самостійно, з великими труднощами переграв хорові твори, салонні п'єси, що були у батька.

У Кобеляках учителі, що викладали у середній школі, дуже добре знали на музиці. У них

вдома були нотні бібліотеки, і ці твори я випрошував і переписував на нотний папір: переписав усі вальси, мазурки, прелюдії Шопена, романси М. Глінки, П. Чайковського, М. Лисенка, Я. Степового. Це величезна робота. Оце переписування навчило мене дечого з голосоведення. Тому коли я вступив до консерваторії, то швидко оволодів голосоведенням і поліфонією (це основа основ для композитора).

— Якими були Ваші шляхи у світ музичної творчості?

— Коли Київ звільнили від німецьких окупантів, мені порадили надіслати свої твори у Комітет у справах мистецтв. Я мав тоді лише сім класів освіти. Твори надіслав і за тиждень-два надійшла відповідь із Комітету: “Ваші твори розглянули, радимо вступати в музичну школу”. Та яка може бути музична школа, якщо мені було 17 років. Тоді поїхав у Полтаву, а звідти дістався потягом до Києва. І попрямував шукати Комітет у справах мистецтв, безпосередньо до П. Козицького. Для мене побачити композитора — це було щось неймовірне. Зустрів мене набудючений чиновник (був такий музикознавець Михайлов) і почав розпитувати, що мені треба і звідки я. Він грубо кинув: “У нас є важливіші питання! Прийдіть іншого дня!”. Я повештався трохи і повернувся, сів у кутку чекати. І тут мене закликав у кабінет П. Козицький, розпитав усе і запросив прийти до нього додому на іспит зі своїми нотами. Посадив мене за рояль і попросив щось зіграти. Я все вправно виконав. Йому сподобалося. І він запевнив, що я навчатимусь у консерваторії. Але ще протягом трьох місяців консерваторія перебувала в евакуації, П. Козицький порадив начальнику ансамблю пісні і танцю при політуправлінні 1-го Українського фронту взяти мене на роботу. Отак мене взяли чи то вихованцем, чи то концертмейстером. Я ознайомився із симфонічним оркестром, вперше побачив тромбон, фагот, віолончель, бо до цього окрім скрипки і труби не знав нічого. У мене ж не було жодних документів про середню освіту чи музшколу, чи музичилище, лише похвальна грамота за сім класів. Ось по цій грамоті мене й прийняли.

— У Вашому доробку п'ять опер. Яка їхня сценічна доля?

— Перша опера “Лісова пісня” (написана 1957 р.) була поставлена у Львівському театрі (режисер — Борис Тягно, диригент — Євген Вошак). Вона йшла понад десять років. 1960 року її поставили в оперній студії Київської консерваторії. На гастролі “Лісову пісню” возили у Москву, де вона мала чималий успіх. Також “Лісову пісню” поставив у Запоріжжі любительський оперний театр. За два роки після успіху моєї першої опери я написав балет “Тіні забу-

Фото Олександра Литвиненка

ДОВІДКА

Віталій Дмитрович КИРЕЙКО — композитор, музичний критик, кандидат мистецтвознавства, лауреат мистецьких премій імені М. Лисенка, І. Нечуя-Левицького, Л. Ревуцького. Автор п'яти опер (“Лісова пісня”, “У неділю рано”, “Марко в пеклі”, “Вернісаж на ярмарку”, “Бояриня”), чотирьох балетів (“Тіні забутих предків”, “Відьма”, “Оргія”, “Сонячний камінь”), 10 симфоній, творів для хору з оркестром, ораторій, кантат, інструментальних творів, близько півсотні фортепіанних творів, 100 романсів. Створив концерти для скрипки, віолончелі, альту, подвійний концерт для скрипки і віолончелі, композиції для всіх оркестрових і народних інструментів тощо.

Прем'єра опери “Лісова пісня”, яку відзначено дипломом лауреата “Першої української театральної весни”, відбулася на сцені Львівського театру опери і балету імені Івана Франка (1958). 1966 р. Віталій Кирейко став заслуженим діячем мистецтв України, 1977 р. — народним артистом УРСР. Від 1978 р. — професор Київської державної консерваторії. 1985 р. — лауреат премії імені М. Лисенка.

Характерна риса композиторського стилю В. Кирейка — виразне національне забарвлення музики. У творчості митця природно поєдналися національні та європейські надбання. В. Кирейко підняв до рівня філософських узагальнень фундаментальні риси національного світовідчуття і світобачення в “Обробках пісень з Полтавщини” та інших творах, у яких використовуються народнопоетичні здобутки (в опері “Лісова пісня”, балеті “Тіні забутих предків”, вокальних та інструментальних творах).

Вивченням творчості В. Кирейка займалися В. Антонюк, О. Губко, М. Гордійчук, О. Давидова, А. Калениченко та інші.

тих предків” (за однойменною повістю Михайла Коцюбинського), балет “Відьма” (за поемою Тараса Шевченка), драматичний балет “Оргія” (за драмою Лесі Українки).

Опера “У неділю рано” (за трагічною повістю О. Кобилянської) теж досить довго йшла. Опера “Вернісаж на ярмарку” (за п'єсою Г. Квітки-Основ'яненка) недовго йшла в оперній студії (режисер — Дмитро Гнатюк). Потім я захопився гумористично-фантастичною драмою І. Кочерги “Марко в пеклі”. Ця опера була новим поворотом у моїй творчості, бо мала гротескно-сатиричний характер. А прем'єра останньої опери “Бояриня” (за однойменним твором Лесі Українки) відбулася в концертному виконанні, тобто без декорацій і без костюмів (2008). Згодом її поставили вдруге, на цьому все закінчилося, і нині її на сцені не побачиш.

— Тепер композиторам, як, зрештою, й письменникам, художникам та іншим митцям важко представляти свої твори українському загалу...

— У пропаганді моєї творчості допомогла поетеса Зоя Ружин, на її слова я написав музику для жіночого, чоловічого і мішаного хорів, деякі з них навіть виконуються. Мої хорові твори виконує гурт “Благовіст” (худ. керівник Тетяна Куманська). Я звертався до капели “Думка”, хорів “Хрещатик”, “Київ” — нічого існують! У їхньому репертуарі переважно твори М. Скорика, Є. Станковича тощо, а творів, приміром, М. Лисенка, К. Стеценка у їхньому репертуарі не знайдете. Також я плідно співпрацював зі співачкою І. Андріяш, акомпанував їй.

— Чи всі Ваші твори доходять до нашого слухача?

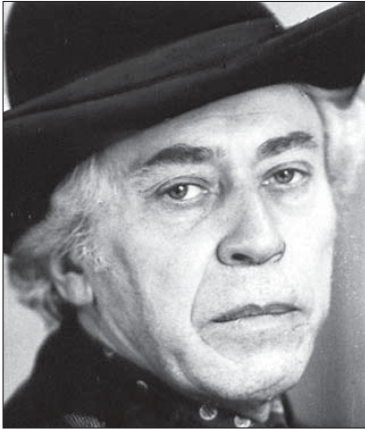
— Наш слухач знайомий із кількома моїми симфоніями, увертюрами, поемою для форте-

піано з оркестром і симфонічними варіаціями, які виконала піаністка Ірина Шестеренко. Чотири фортепіанні рапсодії, варіації на народні теми, думи, словом, близько сотні фортепіанних творів, як і романсів. Твори для скрипки, віолончелі, альту, духових інструментів. Скрипковий концерт виконував незабутній скрипаль Олексій Горохов. Подвійний концерт для скрипки і віолончелі з оркестром (я брав приклад із Брамса). На жаль, мої симфонічні твори, як і більшості колег, українських композиторів, виконувалися дуже рідко на фестивалях або на з'їздах композиторів. Мене дивує, чому симфонічні оркестри у нас грають переважно 10-ту симфонію Д. Шостаковича, із західних чомусь тільки твори Г. Малера, а з українських композиторів творів Л. Ревуцького, В. Косенка у репертуарі майже не зустрінете. За двадцять років жодна симфонія П. Майбороди не виконувалася. Із російської музики не виконуються твори Глазунова, а які в нього симфонії, фортепіанні твори! Нема ні фортепіанних, ні симфонічних творів О. Скрибіна. Забуті музичні твори М. Мясковського.

— Як Ви ставитеся до сучасної музичної мови, сучасного виконавського мистецтва, репертуару?..

— Не викликає жодного естетичного задоволення, бо відсутній мелодизм і гармонія, музична мова атональна, не відчувається акордики. Нехай то буде складна акордика і складні ладові моменти, але ж О. Скрибін — яка це складність! Або яка складна музична мова у А. Лядова, а яка свіжа і складна гармонія у Л. Ревуцького, наприклад, Друга симфонія, створена на народних темах. А яка приємна музична мова у М. Мясковського! Особливо мене розчулюють твори Й. Баха, М. Лисенка, П. Чайковського.

Спілкувалася
Уляна ВОЛКОВСЬКА

Упорядник і автор
літературно-критичних розвідок
лауреат Національної премії
ім. Т. Шевченка
Володимир БАЗИЛЕВСЬКИЙ

*Всі міні сплітаються в міні
Тих самих надій і бажань
І в їхнім постійнім сплетінні
Грань тісно заходить за грань...
О. Зуєвський*

Мова повсякдення — торжество однолінійності.

Вона може бути мальовничою і безбарвною, образною і протокольною, але домінанта її — смислові зв'язки — непорушні.

Коли ж вони порушуються, свідомо затемнюються, незрідка можна почути: “Не крути, кажи прямо”.

Це реакція на недотримання правила.

Зуєвський порушує правила інтелегентно і так природно, що порушення стає нормою. Знаком перебування у своїй стихії. Тому імператив — “кажи прямо” — у застосуванні до нього втрачає сенс.

Адептам прямої мови краще махнути на нього рукою, відійти з миром від його стола і скуштувати інших страв.

Поетичні страви Зуєвського розраховані на гурманів, здатних розрізнити невловні для звичайних споживачів кулінарні запахи й присмаки.

Олег ЗУЄВСЬКИЙ (1920—1996)

Пунктир тайнопису

Складність у тому, що за зовнішніми ознаками делікатеси виготовлені ніби з дотриманням добре відомих рецептів неокласицизму і мають пристойний упорядкований вигляд. Сама ясність, якщо... розчленувати фразу.

В сумі ж — туман. Не суцільний, з просвітами. А в них — загадкове миготіння: зблиски віддаленого змісту. Точніше — відтінків змісту, натяків на зміст.

Це як змах руки, що вказує напрямок руху, але не полишає в повітрі слідів.

Авторська сигналізація? пунктир тайнопису?

“Туман” діє на підсвідомість.

Сполохи значень “об'єкта” навпаки — налягають на свідомість, апелюють до неї, вимагають упорядкування світла.

І тут усе залежить від рецепієнта. Від міри його спорідненості з поетом. Від здатності сприймати його сигнали не тільки чуттєво, а й почасти, цебто в міру можливого, усвідомлювати авторську кодову систему на раціональному рівні.

Диво може відбутися за умови наближення до гуманітарної культури поета. Бо це те середовище, де означена система складалася і ним живиться.

Це панська поезія, а отже, пе-

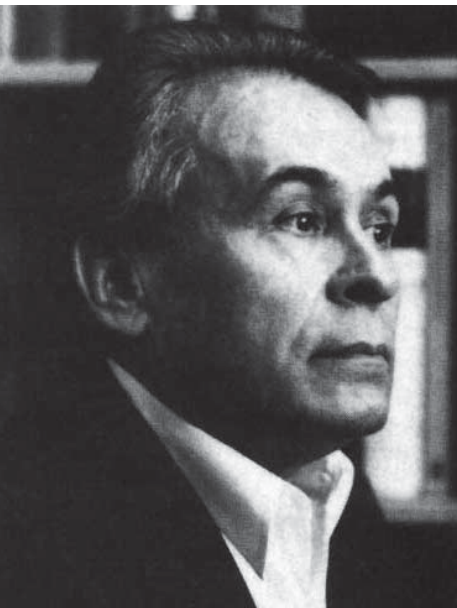
редбачає вільне плавання у ріці з різними заплавами: міфологія, історія, філософія, малярство, музика, та передовсім — література.

Зуєвський — послідовний символіст, хоч символізм його з домішками інших напрямків і ві-
янь.

Скільки і що саме він узяв у Верлена і Малларме, якого переклав повністю, як і в пізніх символістів — з'ясує дослідники. Та й не так уже це важливо.

Важливо, що почувається він на обраній стезі комфортно.

Якщо ж у читача виникає хронічний дискомфорт (тимчасовий

Цей звід — це дерево: при ньому
Не гомін слав свій шлях,
Немовби спогад і знайому
Веселість на устах,

Він ще про весну неодцвітну
В щедроті віт підняв
І світлом галяви привіт нам
Зігрів і розхмар дня.

Так нездогадно, мов на травах
Це все, що ми несли,
У перших зацвітах вогнявих —
Віконниці з імлі,

І днів здобуток нерозтлінний
Пильнує шати всім,
Де сторожки зелені стіни
Звели нам рідний дім.

Камінна злагода старого дому
Ще золотим крилом у парку висне.
Ходім до ставу: там, повір, нікому
Нема відмовлення. Хіба навмисне

Шиястий лебідь сколихне водою,
І сплине загадка лунами тремкими,
Немов про те, як з див рясного крою
Свого вбрання раділа панна, мимо

Дерев оцих проходячи. Про неї
Забули ми, як став, як вітру нерух...

І лише погляд твій, де ріг алеї,
В журбі спинявся на вежах бельведеру.
1948

Ностальгія

Хоча й незбагнене це вміння
Заходити в найглибший брід,
У це розгойдане склепіння,
Де промінь сонячний поблід,

Але в саду, в наземній віллі,
Прочанам де нема занять,
Вони у пальм на новосіллі
Так, зачудовані, стоять

І прагнуть очі розкривати
Крізь перепону у пісок,
І стежити двогорбі шати,
І мріяти про холодок,

Аж поки весел перебої
Крізь хвилі зляжуть до кінця
І привиди землі старої
Перейдуть усміхом лиця.

Зразок

З диму темного волосся
Враз у невідомий мур
Глибиною заплелось
І від сонця абажур

Крізь очей принадні плями
І його рясних братів
Щедрими кругом гнотами
Розпочати сяйний спів

Аж до згадки про дорогу
Повз каміння й ручаї
Та про вистриби спрожого
1951 Ради кокетерії

На життя веселім святі
Для бучних у нього сцен
Через витрати багаті
Без умови про хосен.

Іграшка

На базарі хоч багато краму,
А для тебе тільки й вибір є —
Розглядати іграшку ту саму,
Що немов з уяви постає.

І твоя щораз гірка відмова

Найприскіпливішим продавцям,
Бо, здається, шукана обнова —
Це для тебе неприступний крам.

Наче ти почув колись у жарті,
В зліснім сні якогось мудреця,
Що твої збереження не варті
Іграшки такої, як оця.

Тому й притуляєш ти неспіло
Всю її до серця і до скронь,
Чуючи, як мерзне в тебе тіло
І гасає в серцеві огонь.

І немає дню твоєму спину,
По завислому аж на краю,
Щоб упасти нагло в домовину,
Захопивши й іграшку свою.

Ювілей

Її нема у тишині:
Це загадка страшна мені,
Мов пасіка поза кущами
1965 І листя, що літає з нами.

Ти бачила його коли
В осінніх затишках імлі,
Яка не відає розпуки
І привітанням вірять руки?

Тоді росте примара мрій
Ще в незбагненності своїй,
Де звабні яблука червоні
Ждуть літа вранці на осонні.

А а цей аромат зірок
Згадав, як перший лист пожовк,
Бо чуб твій ними пах, відколи
Я знав ще квіти матіюли.

Кассіопея

Дорогу всю без марев чужини
Ти в зелені багатій привітала:
Ти бачила сузір'я з глибини
1981 І їхні білі покривала.

Ти слухала, як племінки слова
Подобу щирі називали долі,
І їхня правда, пристрастю жива,
Тобі відкрилася поволі.

Але годин ревнивий крутобіг,
Що світ завихрив попереду,

Ніч нетривалу спритно переміг
І вкрав надію — Андромеду.

І щоб у грудях наших збереглося
Привілля наполюханій любові,
Змогли б хіба зарадити якось
Персея подвиги казкові.

Альбом із Мактаквак-Ладжу

У цім альбомі пов'язало
Світлини надвечірніх піль
І ластівок, що в'ються вдало
Над травами ізвідусіль,

І спогади про Філомелу,
Наївні Рильського слова,
Розмову приятну й веселу,
Неначе пісня гуртова,

Обличчя те, що буде в ньому
Пливти, як місяць, аж до хмар
Весь вечір затишного дому
І поновляти календар,

Число додаючи неждане
Святковим, на оздобу, дням,
Що кожен рік між них прогляне
Її осяяним ім'ям

І цнотою, що закувати
Змогла їй посмішку, як бронь,
Палких очей невловні шати
І ласку трепетних долонь.

Таємниці

Чи таємниця повторима
Серед заучених імен:
Їй, мов речам перед очима,
Байдужості зростає трен,

1983 І тільки в щасті ненароком,
Як чистий діамант, вона
Уваги володіє оком,
Свої придбавши імена,

І без кінця їх вирізняє
Словами й карбами думок,
Бо в неї надміру немає,
В якому стигне холодок,

І хоч прикмети ненастанні
В ті самі тиснуться слова,
Вона, як гімни на органі,
Росте в подяку божества.

1978

— виправданий), то це означає, що поет і він справді “розмовляють різними мовами”.

Такий діагноз від Ю. Шевельова. Його “Велика стаття про малий вірш” (ним відкривається ця добірка поета) зразок студії одного вірша.

Написана тоді, коли Зуєвський ще тільки “вбивався в колodочки”, вона, попри антиісторизм випадів щодо неокласиків й окремі дискусійні сентенції, обумовлені полемікою в емігрантському літературному середовищі тієї пори, — й зараз захоплює і доказовістю думки, і її винахідливістю в шуканні доказів.

Шевельов чи не перший звернув увагу на синтаксис поета як потужний засіб протистояння інерції фрази.

Він навіть винайшов свій термін *флюктуаціонізм* (від французького *fluctuer* — мінитися, брижитися, переливатися — *Ю. III.*) для означення подібно-го стилю.

І в цьому зв’язку протиставив поезію Зуєвського поезії ранньої Андіївської, яка, на його думку, чинить насильство над мовою: “те не мистецтво, що йде проти свого матеріалу”.

Шевельов не вважає шлях Зуєвського магістральним для української поезії. Але для нього це шлях, яким рухається література Європа.

Мусимо зауважити з відстані накопиченого досвіду й вітчизняного епігонства: європейський шлях спричинився не тільки до позитиву, а й до багатьох аномалій.

Вірш Зуєвського переважно короткий, ошадний у засобах, стримано-здумливий. Чи не найуживаніший — тристрофний. Причому рідко коли розірваний крапками, строфа плавно, через кому перетікає в іншу з допомогою підрядних речень чи й без них.

Інколи — зразок вірш “Зразок” — це взагалі одне речення — екзотика в українській поетичній

практиці, якщо не брати до уваги верлібр.

Щоб так *набити* руку, треба налаштуватися на дальній орієнтир, узгодивши задум із технікою прийому на кінцевий результат.

Зуєвський мовби навмисне заплутує сліди, аби приховати той результат від стороннього ока.

За зовнішньої демократичності, вірш Зуєвського зачинений і з наскоку — непробивний.

Голіруч його не візьмеш: потрібен ключ. Але ключа поет не дає, він тільки вказує, як уже було мовлено, напрямок шукань. Зробити крок назустріч читачеві — означало б зруйнувати задум.

Читач має покладатися тільки на себе. Здобувати істину ціною власних зусиль.

Не лишень повертатися до тексту, це майже неминуче, а й за необхідності зазирати у відповідну літературу з тим, щоб освіжити чи й поповнити пам’ять.

Це зауважив І. Костецький. І він же писав про “зчеплення

символічних деталей” в образах Зуєвського, про відкриття ним мовних можливостей, літературний декор і переплетіння в його письмі різних стилів.

Навіть називав Зуєвського національним поетом, який, користуючись не українськими засобами, творить буцімто концепцію української душі — перебільшення, спровоковане захопленням.

Цей поет хоч і не цурається інколи описів, усе ж усіляко від них ухиляється. Йому нецікаво це робити.

Маємо не стільки об’єкт споглядання, як його віддзеркалення. Споглядання підмінюється ефектом споглядання.

Уся підготовча робота вже відбулася, поет знає про *кого* і про *що* йдеться. А позаяк до читача йому байдуже, він ставить наголос там, де вважає за необхідне.

Збурений масив матеріалу лишається незайманим. Задіяна тільки його частка. Рівно стільки, скільки необхідно для втілен-

ня задуманого. Такий пунктирний рух душі.

Недомовленості при подібному підході неминучі не тому, що поет *не хоче* виговоритися, а тому, що він інакше *не може*. Логіка відсутності логіки, що впливає з багатозначності символу.

Інший шлях — шлях чужий, хоч і заманливий, “привабний”, як висловився поет.

Якось Зуєвський “пожалів” читача і зробив примітку, що вірші “Вірність” (є в цій добірці) і “Порівняння” тематично пов’язані з циклом поезій Огюста Вільє де Ліль-Ладана “Казка любові”.

І втратив при цьому, розчарувавши, розхолодив. Бо та неозначена лірична “ти” могла бути ще й Україною.

Утім, у цьому й притягальність цієї поезици, що, дратуючи своїм тайнописом, ризикованою з точки зору граматики конструкцією фрази, вона дає читачеві повну свободу думати, що завгодно.

Ars poetica	Зачароване море	Помилки мімоїда
Вузькі дороги йдуть до слів, Бо в них сама твоя спромога, А та приваблива дорога, Яку б ти обійти хотів, Зусиллями старих майстрів, Що довга їх була облога, Повідчинялася, розлога Для кожного з усіх кінців; Але, коли така турбота — Це тільки неухильна цнота Через премудрий світ кругом. То й думки шлях (його споруда) Промчати нечужим крилом, Як вушко голки для верблюда.	Облесні привиди плывуть Позаду, як подвійні квіти, І човен цей складає путь Байдужою на нім Юдіти, Що на її ногах орел В корзині виїдає очі, А на фарватерах джерел Поснули голови дівочі, І тло для неї даль пуста, Холодна по невгавнім штормі, Де смутком стала самота В своїй вечірній уніформі.	Як музика нічна Дрижить у склянці, Так дівчина одна Сумує в танці. Не впасти другій ниць У безнадії, Бо в неї з патериць Постали змії. Мойсея зріли б ми При фараоні, Та чудо: килими Горять червоні.
1978	1980	1982
3 давніх чернеток	Між цитринними деревами	До невідомої
Це там, де не визріли шати, Незмінно легким літакам В єдиному колі кружляти До вечора пізнього нам. А в ритмі постійнім гойдає Ту казку дитяча весна, Адже над розгуляним краєм Умовлена зустріч вона, Що ми не зреклися і правим, Шануючи слово клятьби, Де скорений захід загравам І мчать літаки-голуби, Де рук твоїх біла омана Сонцями зігріла їх рій, А ти вся близька і кохана Згадками в юрбі гомінокій.	Коли надокучить співати Пташні у звіриному реві, Дорогу він візьме під шати І річку покаже коневі, Де раптом два камені чорні На місяці з’являться в вічі, У ясно роздмуханім горні Для збитих підків на узбіччі, Бо їм бракуватиме блиску, Як стане над ранок світати, І гляне в затихлу колиску До тебе усміхнена мати.	Я вашими ночами ждав Своєї небезпеки І в пам’яті перев’язав Аж дві бібліотеки: Одну про купелі свої У щирім ластовинні, А другу ту, що ви її Звели в одній хвилині, Де всі книжки — прощання спів І назви загадкові, Які я будь-коли зустрів У чужоземній мові.
1978	1981	1983
Vana Gloria*	Кінець Гемінгвея	Вірність
Отут замкнулася твоя спромога, Де панцир тільки світло для картин І голосна малеча босонога Справляє музики догідний чин. Тоді за браму виходу немає, Бо тіло там зів’яне, як вінок. Ти бачиш небо синє і безкрає, І в нім громада стелиться хмарок. Вони відлинуть білими чайками До вирію свого без перепон, Тобі заявивши у віконні рами Незмінний твій і неповторний сон: А ти в човні, і це твоя дорога, Де води всі прозорі до глибин, І голосна малеча босонога Справляє музики догідний чин.	Всі тіні сплітаються в тіні Тих самих надій і бажань, І в їхнім постійнім сплетінні Грань тісно заходить за грань Для того, щоб думки сваволя Замкнула їх пал беручкий, Мов луза більярдного поля І вправно наставлений кий, Щоб знов, о несхибна примаро, Сплелася ти в дзвоні своїм І в обрисах Кіліманджаро, І в щастя розриві, як грім!	Душа моя пила з бокалу Міцну отруту лиш одну. Вона їй казкою звучала Ще в незабутню давнину, Коли ти, стомлена без краю, Лякаєшся життя в журбі, Я легко радість повертаю Своєю радістю тобі. А в час, як ти спішиш до мене Прогнати смуток мій також, Від серця полум’я шалене Для тебе я готую з рож.
1966	1980	1986
Вершок		
Береговим розлогам піль Нехай дарує час одміни, А в цій кімнаті звідусіль Не зрадить люстро білі стіни, Хоч після захвату в чужі Вдивлялось погляди без ліку, Воно, як неба сторожі, Зорітиме з достатком віку,		

Олена ШОСТАК,
завідувач відділу графіки Національного музею мистецтв ім. Богдана та Варвари Ханенків

«Таємниці старих дощок»

Богдан і Варвара Ханенки протягом чотирьох десятиліть збирали й формували як музей колекцію мистецьких творів, щоб подарувати його разом із особняком київській громаді. Вони більше ніж меценати-подвижники і патріоти, чия діяльність пройнята духом просвітництва. І хоч за радянських часів колекцію було частково розпорошено, однак вона й поповнювалася. Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків сьогодні свято береже й розвиває головну ідею своїх фундаторів — знайомити передусім співвітчизників із шедеврами світового мистецтва.

Колекція європейської гравюри Національного музею мистецтв ім. Богдана та Варвари Ханенків значна за кількістю та якістю. Оскільки основа гравюри — папір, а він руйнується під дією світла, цей вид образотворчого мистецтва не може постійно перебувати в експозиції. Тож музей із цією частиною зібрання знайомить своїх відвідувачів на тимчасових виставках. Такий формат дозволяє винаходити щоразу іншу — мистецтвознавчу, історичну чи культурологічну тему, а не представляти гравюру, скажімо, за епохою чи за країною походження, як прийнято в музейних експозиціях.

Ми завжди помічали особливий інтерес відвідувачів до мистецтва гравюри. Найчастіше запитують про техніку виконання аркушів. Це легко зрозуміти, адже роздивляючись відбиток на папері, тільки спеціаліст бачить, які процеси виконував гравер. Отже, саме глядачі підштовхнули до ідеї створити виставку **“Таємниці старих дощок”** і присвятити її безпосередньо мистецтву гравюри XVI—XVIII століть: її історії, різновидам, призначенню, техніці виконання. А ще й показати шедеври з колекції музею: всесвітньо відомі твори Альбрехта Дюрера, Луки Лейденського, Агостіно Карраччі, Хендріка Гольцгуса, Жака Калло і неперевершеного Рембрандта.

Гравюрою вважається відбиток на папері з друкарської форми, обробленої різними способами. Ці форми називаються “дощки”, незалежно від матеріалу (дерево, метал, лінолеум, камінь тощо), з якого їх виготовили. Всі відбитки (залежно від техніки їх може бути до 1000) — оригінальні авторські мистецькі твори. Існує чимало різноманітних способів обробки дощок і безліч прийомів, що виникали на певних етапах розвитку художньої думки, а через деякий час майже зникали, щоб відродитися згодом у зміненому, збагаченому вигляді. Цей рух — виникнення, розповсюдження й витіснення іншими техніками — був продиктований потребою нових засобів виразності та зміною художніх смаків.

На окрему увагу заслуговує **папір**, адже його історія тісно пов’язана з розвитком графічно-

го мистецтва. Сьогодні викликає подив чудовий вигляд аркушів, вік яких понад 500 років, адже всім відомо, як легко і швидко руйнується цей матеріал. Але той папір, яким користувалися гравери у давні часи, був зовсім іншим, ніж сучасний: виробляли його не з деревини, а з подрібнених лляних ганчірок. Майстри дуже серйозно ставилися до вибору його сорту, адже від цього значною мірою залежав загальний вигляд їхніх творів. Щільний, цупкий, міцний папір із плином часу набував легкого, приємного для зору кольору слонової кістки чи сіруватого відтінку, який надавав особливий вишуканості графічному аркушу.

За різноманітністю функцій і жанрів гравюра значно випе-

реджає інші види мистецтва. Хоча деякі гравюри були близькі до живопису; ними прикрашали небагаті інтер’єри, колекціонери зберігали їх у теках чи наклеювали в альбоми. Теми графічних творів дуже часто збігалися з живописними, особливо у цій групі вирізняються **авторські** аркуші, тобто награвійовані майстрами за власними композиціями.

Історія мистецтва знає кілька періодів розквіту авторської гравюри. Перший із них припав на початок XVI століття, коли у Німеччині працював великий **Альбрехт Дюрер** (1471—1528). На нинішній виставці представлена його гравюра “Велика Фортуна, або Немезида”, що належить до славетної групи композицій на алегоричні сюжети — зі

складним змістом та багатозначними й навіть загадковими деталями. Своїми сюжетами ці аркуші зобов’язані італійському живопису і ренесансній літературі, але форма висловлювання у них інакша, повністю створена Дюрером. Немезида у давньогрецькій міфології була богинею помсти, вона стежила за розподілом благ серед людей і карала винних у порушенні закону. За часів Середньовіччя і Відродження вона часто сприймалася як богиня Долі. На гравюрі ми бачимо постать жінки, вельми далекої від класичного ідеалу краси: вона зовсім не схожа на античну дівчину-спортсменку; скоріше це мати кількох дітей. В одній руці богиня тримає дорожню чашу (символ нагороди), в другій — вуздечку та вудила (образ покарання), чим підтверджує, що на людей очікує різна доля. Зображений із високої точки огляду гірський краєвид — зі складним рельєфом і численними деталями: будиночками у долині й деревами по схилах — підкреслює монументальність крилатої фігури. Вірогідно, тут використано альпійські пейзажні замальовки, зроблені Дюрером під час подорожі до Італії.

Інше призначення гравюри — художня і наукова **книжкова ілюстрація**: вже у XVI столітті друкуються релігійні книги, географічні атласи (на виставці представлені аркуші **Франца Гогенберга** (1540—1590) з першого в європейській історії атласу мап міст), праці з теорії та історії образотворчого мистецтва та архітектури, історичні дослідження тощо.

Мало хто знає, що той самий ушлявлений картограф Франс Гогенберг став предтечею європейської газетної графіки. Бурхливі події Реформації призвели до появи політичних листівок із зображеннями, що були розраховані на малоосвічених людей. Із 1570 року ілюстрації для таких листівок почав робити Гогенберг. Зрозуміла художня мова, докладна розповідь, поділена на окремі епізоди для більшої наочності, та ко-

роткі пояснювальні тексти до зображень — характерні риси таких творів. Яскравий приклад — експонована у залі гравюра “Вбивство французького короля Генріха III ченцем Жаком Клеманом”. З історії відомо, що Клеман діяв під впливом католицької ліги і з благословення керівництва монастиря. Аркуш складається з 4 композицій. Праворуч угорі зображено Жака Клемана (1567—1589) — монаха ордену домініканців, який входить до храму, отримує благословення після сповіді й причащається у пріора монастиря. Сцена угорі ліворуч зображує фатальну аудієнцію Жака Клемана у замку Сен-Клу, якої він домогся, щоб нібито передати королю відомості з охопленого повстанням Парижа. Поки Генріх III читав листа, монах ударив його отруєним ножом. Сторожа на місці заколола вбивцю.

Третій епізод — у спальні смертельно пораненого короля, який одягає корону Франції на голову свого спадкоємця Генріха Бурбона. Серед свідків виокремлено фаворита Генріха III, прозваного “напівкоролем” — герцога д’Епернона, добре знаного сучасній публіці як персонаж “Графіні де Монсоро”.

Четверта композиція — четвертування пораненого короля, який одягає корону Франції на голову свого спадкоємця Генріха Бурбона. Серед свідків виокремлено фаворита Генріха III, прозваного “напівкоролем” — герцога д’Епернона, добре знаного сучасній публіці як персонаж “Графіні де Монсоро”.

Водночас у XVI столітті поруч з авторською виникла **репродукційна гравюра**, майстри якої відтворювали чужі оригінали. Один із найважливіших етапів розвитку цього виду мистецтва був пов’язаний із діяльністю великого фламандського живописця **Пітера Пауля Рубенса** (1577—1640), який добре розуміючи можливість тиражної графіки для популяризації власної творчості в Європі, започаткував спеціальну граверну школу при своїй майстерні в Антверпені. Він не гравірував власноруч, проте зумів виховати талановитих майстрів-репродукціоністів і — головне! — вказав мистецтву гравюри нові шляхи розвитку.

«Пам’ятай, що живеш»

У Національному музеї Тараса Шевченка відбулась виставка Володимира СЛЄПЧЕНКА. Фото **Юрія Гроссмана**